

บทนำ

การเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วตามกระแสโลกาภิวัตน์ ในปัจจุบันทำให้บุคคลและสังคมปรับตัวตามไม่ทัน และก่อให้เกิดความไม่สมดุลระหว่างการพัฒนาทางวัตถุกับการพัฒนาทางจิตใจ (วันชัย, 2539) รัฐบาลจึงได้ให้ความสำคัญของการจัดการศึกษาด้านคุณธรรม จริยธรรม มีแนวนโยบายสนับสนุนส่งเสริมการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาจริยธรรมในทุกด้าน เริ่มตั้งแต่พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ 2542 ที่กำหนดไว้ใน หมวด 4 แนวการจัดการศึกษา มาตรา 23 ที่ระบุว่า “การจัดการศึกษา ทั้งการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย ต้องเน้นความสำคัญ ทั้งความรู้ คุณธรรม กระบวนการเรียนรู้ และบูรณาการ ตามความเหมาะสมของแต่ละระดับการศึกษา...” และมาตรา 24 (4) ที่ระบุว่า “ให้จัดการเรียนการสอนโดยผสมผสานสาระความรู้ ด้านต่างๆ อย่างได้สัดส่วนสมดุลกัน รวมทั้งปลูกฝังคุณธรรม ค่านิยมที่ดีงาม และคุณลักษณะอันพึงประสงค์ไว้ในทุกวิชา” (กระทรวงศึกษาธิการ, 2542) สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษาแห่งชาติ ได้กำหนดคุณลักษณะบัณฑิตที่พึงประสงค์ของสถาบันอุดมศึกษาต่างๆ ภายในประเทศไว้ 5 ประการ ซึ่งได้แก่ ความรู้ ทักษะทางความคิด ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลและความรับผิดชอบ ทักษะการวิเคราะห์และการสื่อสาร และการพัฒนาคุณธรรมและจริยธรรม ซึ่งคุณลักษณะเหล่านี้จะเป็นตัวชี้วัดที่จะใช้ประเมินในการประเมินคุณภาพภายนอก โดย สมศ. (อ้างในรายงานการวิจัยเรื่องกรอบมาตรฐานคุณวุฒิระดับอุดมศึกษา, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2546; สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา, 2548) จึงเห็นได้ว่ามีการให้ความสำคัญกับประเด็นเกี่ยวกับการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาคุณลักษณะที่พึงประสงค์ โดยกำหนดให้ใช้แนวทางการบูรณาการ ซึ่งผู้สอนในทุกสถานศึกษาสามารถที่จะสอดแทรกหรือบูรณาการความรู้และการฝึกปฏิบัติ เพื่อให้บรรลุเป้าหมายตามนโยบายที่ต้องการส่งเสริมให้การศึกษาเป็นเครื่องมือสำหรับพัฒนาจริยธรรมบุคคลในชาติได้

เนื่องจากจริยธรรมมีประโยชน์อย่างยิ่ง และเป็นพื้นฐานที่สำคัญของมนุษย์ทุกคนและทุกวิชาชีพ หากบุคคลใด วิชาชีพใด ไม่มีจริยธรรมเป็นหลักยึดเบื้องต้น ก็ยากที่จะก้าวไปสู่ความสำเร็จแห่งตน และวิชาชีพนั้นๆ หน่วยงานสำคัญที่ทำหน้าที่รับผิดชอบการจัดการศึกษาในระดับอุดมศึกษา จึงเล็งเห็นความสำคัญของการพัฒนาปรับปรุงการเรียนการสอน เพื่อพัฒนาให้ผู้สำเร็จการศึกษาสามารถมีคุณลักษณะที่ประกอบไปด้วยคุณภาพ ทั้งทางด้านวิชาการและวิชาชีพควบคู่ไปกับการมีคุณธรรมจริยธรรม ของสังคม และประเทศชาติ เพราะการทำงานให้มีความสุขและประสบความสำเร็จจะต้องมีจริยธรรมในการประกอบอาชีพ ก็จะเป็นแนวทางการดำเนินชีวิตให้มีความสุขในสังคมยุคใหม่ การปลูกฝังเรื่องจริยธรรมและสวัสดิภาพสัตว์

โดยการใช้หลักสูตรที่ส่งเสริมการพัฒนาด้านจริยธรรมในวิชาชีพแก่นักศึกษาจึงเป็นสิ่งที่จะต้อง
ด้วยเหตุนี้คณะเทคโนโลยีการเกษตร มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี จึงได้มีการจัดเพิ่ม
หลักสูตรรายวิชาจริยธรรมและสวัสดิภาพสัตว์ ในหลักสูตรฉบับปรับปรุงปีการศึกษา 2550 สำหรับ
นักศึกษาสาขาสัตวศาสตร์ และวิทยาศาสตร์สุขภาพสัตว์

สืบเนื่องมาจากตลอดเวลาที่ผ่านมามีผู้เลี้ยงสัตว์และใช้สัตว์จำนวนมากไม่น้อยที่ละเลยคุณธรรม
ที่พึงมีต่อสัตว์ ไม่คำนึงถึงวิถีปฏิบัติที่จะทำให้สัตว์ได้รับความกดดัน เกิดความทุกข์ทรมาน
หรือความเจ็บปวด อันจะนำมาซึ่งความสูญเสียทั้งผลผลิต และชีวิตสัตว์ ด้วยเหตุนี้กลุ่มผู้พิทักษ์สิทธิ
ของสัตว์ กลุ่มต่อต้านการทรมานสัตว์ และกลุ่มอนุรักษ์พันธุ์สัตว์ป่า จึงต่อต้านในทุกรูปแบบ
บางครั้ง ทำให้มีการทำลายทรัพย์สิน และเสียเลือดเนื้อหรือชีวิต กลุ่มผู้ใช้สัตว์และผู้รักกัญญาหมาย
ในหลายประเทศจึงได้กำหนดแนวทางปฏิบัติ และออกกฎหมายบังคับใช้ เช่น การออกกฎหมาย
เกี่ยวกับการทารุณกรรมสัตว์ ปี พ.ศ. 2419 ของประเทศอังกฤษ จนถึงกฎหมายเกี่ยวกับสวัสดิภาพ
สัตว์ของประเทศในสหภาพยุโรปในปัจจุบัน (2549) ซึ่งกฎหมายเหล่านี้ครอบคลุมตั้งแต่
จรรยาบรรณควบคุมการใช้สัตว์ทดลองและการใช้สัตว์เพื่อวัตถุประสงค์อื่นๆ จนถึงการศึกษา
นำเข้าสินค้าผลิตภัณฑ์สัตว์จากประเทศที่เลี้ยงสัตว์โดยใช้วิธีการปฏิบัติต่อสัตว์อย่างมีสวัสดิภาพดี
ซึ่งประเทศไทยก็ได้รับผลกระทบจากข้อกำหนดหรือกฎหมายดังกล่าว เนื่องจากประเทศเหล่านี้
เป็นประเทศคู่ค้าสำคัญที่นำเข้าสินค้าเกษตร และผลิตภัณฑ์สัตว์จากประเทศไทยเป็นมูลค่ามาก
ในแต่ละปีได้นำข้อกำหนดดังกล่าวมาเป็นข้อแม้ทางการค้า นอกจากนั้นยังมีรายงานวิจัยที่แสดงถึง
ผลกระทบทางสุขภาพที่อาจเกิดขึ้นต่อผู้บริโภคจากวิธีการเลี้ยงสัตว์ที่ไม่ถูกต้อง เช่น การเกิดการ
ตกค้างของสารเคมีหรือฮอร์โมนในเนื้อสัตว์ ผลกระทบต่อลักษณะและคุณภาพของเนื้อ การลดลง
ของภูมิคุ้มกันในสัตว์ที่ได้รับความเครียดระหว่างการเลี้ยงดูหรือการขนส่ง สืบเนื่องมาจากภาวะ
กดดันทั้งทางสังคมและทางเศรษฐกิจดังกล่าว ทำให้ประเทศกำหนดนโยบายการผลิตอาหาร
ปลอดภัย (Food safety) และนำเอาหลักการปฏิบัติที่ดีต่อสัตว์ (Good animal practice) มาใช้ใน
อุตสาหกรรมการผลิตสัตว์ในประเทศไทยมากขึ้น ซึ่งหน่วยงานราชการของประเทศหลายแห่งได้
เล็งเห็นถึงความจำเป็นของการจัดการด้านสวัสดิภาพสัตว์ เช่น สภาวิจัยแห่งชาติ ได้ออกข้อกำหนด
“จรรยาบรรณในการใช้สัตว์” และกรมปศุสัตว์ที่ให้ความสำคัญในเรื่องสวัสดิภาพของสัตว์ได้
จัดการควบคุมสุนัขจรจัดและการระบาคของใช้หวัคนก และการจัดทำมาตรฐานฟาร์มออกมา
รองรับ (ชาญวิทย์, 2546; ชาญชัย, 2549; ประคบ, 2541)

การพยายามทำให้คนในอนาคตตระหนักถึงจริยธรรมเกี่ยวกับสัตว์ให้ยั่งยืนได้อย่างไร และ
ให้มีการนำไปใช้อย่างไรจึงจะเกิดผล เป็นเรื่องที่สำคัญ ในด้านการศึกษาจึงมีความจำเป็นที่ต้องมี
การปรับให้ความคิดของคนเกี่ยวกับทัศนคติด้านจริยธรรมในสัตว์ว่าอะไรคือดี อะไรมีผลเสียหาย

เป็นผิด และการกระตุ้นให้คิดในสิ่งที่ผิดๆ กับสัตว์ ยิ่งถ้าเราปลูกฝังสิ่งเหล่านี้ จะทำให้เกิดความเชื่อถึงการกระทำและผลกระทบต่อสัตว์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้ที่มีวิชาชีพหรือมีความเกี่ยวข้องกับสัตว์โดยตรง ที่ต้องอาศัยการตัดสินใจเชิงจริยธรรม (Ethical decision) เพื่อให้การปฏิบัติต่อสัตว์มีคุณภาพมากขึ้น จะส่งผลให้เกิดความพึงพอใจในงาน และลดปัญหาทางกฎหมาย อันจะก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดในการใช้สัตว์

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะทำการศึกษาว่าการใช้หลักสูตรรายวิชาจริยธรรมและสวัสดิภาพสัตว์ สามารถปรับทัศนคติต่อสัตว์ต่างๆ สร้างความตระหนักด้านคุณธรรมและจริยธรรมในการใช้สัตว์ รวมถึงค่านิยมและจริยธรรมทางวิชาชีพของนักศึกษาสาขาสัตวศาสตร์หรือไม่ เพื่อจะได้ทำการพัฒนาลักษณะดังกล่าวให้เกิดขึ้นกับคนที่เกี่ยวข้องในอนาคตต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. พัฒนา และปรับเนื้อหาที่เน้นทั้งทฤษฎีหลักจริยธรรมควบคู่ไปกับการยกตัวอย่างประกอบ ของรายวิชาจริยธรรมและสวัสดิภาพสัตว์ ในหลักสูตรสัตวศาสตร์ (ฉบับปรับปรุงปี 2550) ของคณะเทคโนโลยีการเกษตร มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี
2. สร้างและพัฒนาตัวอย่างสื่อการสอนเพื่อใช้สำหรับนักศึกษาสาขาสัตวศาสตร์
3. เพื่อประเมินผลของการใช้หลักสูตรอบรมด้านจริยธรรมและสวัสดิภาพสัตว์ ว่านักศึกษาที่ได้รับการสอนในแต่ละกลุ่ม มีทัศนคติต่อสัตว์ต่างๆ ความตระหนักด้านคุณธรรมและจริยธรรมในการใช้สัตว์ และเข้าใจในค่านิยมและจริยธรรมทางวิชาชีพแตกต่างจากก่อนรับการอบรมหรือไม่
4. เพื่อขยายผลนำหลักสูตรที่ได้รับการพัฒนาไปอบรมให้เกษตรกรและผู้เกี่ยวข้องในการผลิตสัตว์

ตรวจเอกสาร

รัฐบาลให้ความสำคัญของการจัดการศึกษาด้านคุณธรรม จริยธรรม และมีแนวนโยบายสนับสนุนส่งเสริมการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาจริยธรรมในทุกด้าน เห็นได้จากหลักการสำคัญของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ ฉบับพุทธศักราช 2542 ที่กำหนดไว้ในหมวด 1 บททั่วไป มาตรา 6 ว่า “การจัดการศึกษาต้องเป็นไปเพื่อการพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้ และคุณธรรม มีจริยธรรม และวัฒนธรรมในการดำรงชีวิต สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข” (กระทรวงศึกษาธิการ, 2542) และการให้ความสำคัญในประเด็นเกี่ยวกับแนวนโยบายสนับสนุนส่งเสริมการเรียนรู้เพื่อพัฒนาคุณลักษณะที่พึงประสงค์ ดังที่กำหนดไว้ใน หมวด 4 แนวการจัดการศึกษา มาตรา 23 ว่า “การจัดการศึกษา ทั้งการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย ต้องเน้นความสำคัญ ทั้งความรู้ คุณธรรม กระบวนการเรียนรู้ และบูรณาการ ตามความเหมาะสมของแต่ละระดับการศึกษา” และมาตรา 24 (4) ที่ระบุว่า “ให้จัดการเรียนการสอนโดยผสมผสานสาระความรู้ด้านต่างๆ อย่างได้สัดส่วนสมดุลกัน รวมทั้งปลูกฝังคุณธรรม ค่านิยมที่ดีงาม และคุณลักษณะอันพึงประสงค์ไว้ในทุกวิชา” (กระทรวงศึกษาธิการ, 2542)

จริยธรรม (Ethics)

คำว่า คุณธรรม ศีลธรรม จริยธรรม จรรยาบรรณ ธรรมภิบาล และสมรรถนะ มักมีผู้นำไปใช้ในความหมายที่แตกต่าง สับสน และไม่ตรงกับความหมายที่แท้จริง คุณธรรม (Moral) ศีลธรรม (Moral) จริยธรรม (Ethics) และ จรรยาบรรณ (Code of conduct) มีเป้าหมายใช้เพื่อการควบคุมตนเอง และส่งผลต่อพฤติกรรมของบุคคลนั้น ส่วนธรรมภิบาล (Good governance) และ จิตสมรรถนะ (Competency) ใช้เพื่อเป็นกลไกควบคุม โครงสร้าง ระบบ และกระบวนการส่งผลต่อการปฏิบัติงานของหน่วยงานหรือองค์กร

จริยธรรม มาจากคำ 2 คำ คือ จริย และ ธรรม แปลตามศัพท์ คือ จริย แปลว่า ความประพฤติ กิริยาที่ควรประพฤติ และคำว่า ธรรม แปลว่า คุณความดี คำสั่งสอนในศาสนา หลักปฏิบัติในทางศาสนา ความจริง ความยุติธรรม ความถูกต้อง กฎเกณฑ์ เมื่อเอาคำว่า จริย มาต่อกับคำว่า ธรรม เป็น จริยธรรม หมายถึง ธรรมที่เป็นข้อประพฤติปฏิบัติ, ศีลธรรม, กฎศีลธรรม หรือ กฎเกณฑ์แห่งความประพฤติ หรือหลักความจริงที่เป็นแนวทางแห่งความประพฤติปฏิบัติ (พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542, 2542; ไสว, 2542) ที่กล่าวว่า จริยธรรมเป็นเป้าหมายแห่งการศึกษานั้น โดยพื้นฐานแล้วเป็นเรื่องของการตัดสินคุณค่าของการกระทำและบุคคลว่า “ถูก/ผิด”

(Right/wrong) “ดี/เลว” (Good/bad) “ควร/ไม่ควร” (Ought/ought not) “น่าพึงปรารถนา/ไม่น่าพึงปรารถนา” (Desirable/undesirable) “มีคุณธรรม/ไร้คุณธรรม” (Virtue/vice) เป็นต้น จริยธรรมอาจหมายถึงความประพฤติที่เป็นธรรมชาติ เกิดจากคุณธรรมในตัวเองก่อให้เกิดความสงบเรียบร้อยในสังคม หรือ ความเป็นผู้มีจิตใจสะอาด บริสุทธิ์ เสียสละหรือประพฤติดีงาม กล่าวคือ

1. ประมวล กฎหมาย ที่กลุ่มชนหรือสังคมหนึ่งๆ ยอมรับเป็นแนวควบคุมความประพฤติ เพื่อแยกแยะให้เห็นว่า อะไรควรหรือไปกัน ได้กับการบรรลุวัตถุประสงค์ของกลุ่ม
2. ปรัชญาสาขาหนึ่งว่าด้วย ความประพฤติ และการครองชีวิต ว่าอะไรดี อะไรชั่ว อะไรถูก อะไรผิด หรืออะไรควร อะไรไม่ควร
3. กฎเกณฑ์ความประพฤติของมนุษย์ซึ่งเกิดขึ้นจากธรรมชาติของมนุษย์เอง ได้แก่ ความเป็นผู้มีปัญญา และเหตุผลหรือปรัชญาอันทำให้มนุษย์มีมโนธรรมและ รู้จักไตร่ตรองแยกแยะความดี – ความชั่ว ถูก – ผิด ควร – ไม่ควร เป็นการควบคุมตัวเอง และเป็นการควบคุมกันเองในกลุ่ม หรือเป็นศีลธรรมเฉพาะกลุ่ม

จริยธรรม จึงหมายถึง กฎเกณฑ์ความประพฤติของมนุษย์ที่เกิดขึ้นจากธรรมชาติของมนุษย์ คือ เป็นผู้มีปัญญา มีเหตุผลทำให้มนุษย์มีมโนธรรม รู้จักไตร่ตรองแยกแยะ ความดี ความชั่ว ความถูก ความผิด อะไรควร อะไรไม่ควร ทำให้เกิดการควบคุมตนเองและกลุ่มในการปฏิบัติงาน เพื่ออยู่ในสังคมได้อย่างเรียบร้อยและเป็นประโยชน์ต่อผู้อื่น ในเชิงวิชาชีพจริยธรรมช่วยควบคุมมาตรฐาน รับผิดชอบต่อคุณภาพและปริมาณที่ถูกต้องในการประกอบอาชีพ การผลิต และการบริการ ถ้าผู้ผลิตมีคุณธรรมก็จะผลิตสินค้าที่มีคุณภาพไม่ปลอมปน จริยธรรมจึงเป็นเรื่องของความซื่อสัตย์ สุจริต ยุติธรรม ช่วยให้สินค้ามีคุณภาพ ลดปัญหาการคดโกง จริยธรรมจึงมีประโยชน์อย่างยิ่ง และเป็นพื้นฐานที่สำคัญของมนุษย์ทุกคนและทุกวิชาชีพ หากบุคคลใด วิชาชีพใดไม่มีจริยธรรมเป็นหลักยึดเบื้องต้น ก็ยากที่จะก้าวไปสู่ความสำเร็จแห่งตน และวิชาชีพนั้นๆ

ในทางการศึกษา Ethics ยังหมายถึง จริยศาสตร์ เป็นคำผสมของคำ 2 คำ คือ จริย กับ ศาสตร์ โดยมีต้นกำเนิดของคำต่างกัน คำว่า “จริย” มาจากภาษาบาลี มีความหมายดังที่กล่าวข้างต้น ส่วนคำว่า “ศาสตร์” มาจากภาษาสันสกฤต แปลว่า วิชา เมื่อนำคำสองคำนี้มาผสมกันจะได้นัยความหมายว่า วิชาที่มีเนื้อหาเรื่องความประพฤติหรือสิ่งที่ควรประพฤติ ซึ่งพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 ได้ให้ความหมาย จริยศาสตร์ ว่าเป็นปรัชญาสาขาหนึ่งว่าด้วยความประพฤติ และการครองชีวิต ว่าอะไรดี อะไรชั่ว อะไรถูก อะไรผิด หรืออะไรควร อะไรไม่ควร จริยศาสตร์ คือปรัชญาที่ศึกษาเกี่ยวกับจริยธรรม (Morality) จึงเรียกได้อีกอย่างว่า “จริยปรัชญา” (Moral philosophy)

จริยศึกษา (Moral education) เป็นคำผสมของคำ 2 คำ เช่นเดียวกัน คือ จริย กับ ศึกษา โดยคำว่า “ศึกษา” เป็นคำที่มาจากภาษาสันสกฤต แปลว่า การเล่าเรียน การฝึกฝน การอบรม เมื่อนำมารวมเป็นคำเดียวกันจะมีความหมายว่า การศึกษาเกี่ยวกับความเจริญงอกงามในทางความประพฤติและการปฏิบัติตน หรือการเล่าเรียนฝึกอบรมเรื่องความประพฤติเพื่อให้อยู่ในแนวทางของ ศีลธรรม และวัฒนธรรม ตลอดจนระเบียบกฎหมายของบ้านเมืองแห่งชุมชนและประเทศนั้นๆ จริยธรรม หมายถึง การแยกสิ่งถูกจากผิด ดีจากเลว ที่ตามธรรมเนียมยุโรปอาจเรียก Ethics ว่า Moral philosophy (หลักศีลธรรมจรรยา หรือ จริยปรัชญา) คือเป็นแนวทางประพฤติปฏิบัติตนเพื่อการบรรลุถึงสภาพชีวิตอันทรงคุณค่าพึงประสงค์ ในขณะที่ จริยศาสตร์ (Moral education) จะไม่ตัดสินว่าอะไร ดี/ชั่ว ถูก/ผิด ต้องได้/แย้งกัน (Argument) ด้วยเหตุผล (Reasoning) ว่าการกระทำนั้นมีเหตุผลอะไร เอาอะไรเป็นกฎเกณฑ์ควรทำเพราะอะไร ไม่ควรทำเพราะอะไรเท่านั้น เช่น การทำแท้งมีอะไรเป็นเหตุผล ทำแล้วจะเกิดอะไรติดตามมา ฉะนั้นควรทำหรือไม่ควรทำ แต่ไม่ควรไปตัดสินว่าการกระทำดังกล่าวนั้น ถูก/ผิดศีลธรรม ในการศึกษาจริยศาสตร์จึงต้องประเมินการใช้เหตุผลทั้งสองขั้นตอนนี้ คือ การอ้างเหตุผลต้องสมเหตุสมผล (ซัชชัย, 2541)

จรรยาบรรณ (Codes of conduct) เป็นประมวลกฎเกณฑ์ความประพฤติหรือประมวลมารยาทของผู้ประกอบอาชีพการงานแต่ละอย่างที่กำหนดขึ้น เพื่อรักษาและส่งเสริมเกียรติคุณ ชื่อเสียง และฐานะของสมาชิกที่อยู่ในวิชาชีพนั้นๆ จรรยาบรรณ อาจเขียนเป็นลายลักษณ์อักษรหรือไม่ก็ได้ อย่างไรก็ตามจรรยาบรรณไม่ใช่กฎหมาย แต่สัมพันธ์โดยตรงกับกฎหมาย

ศีลธรรม (Moral) เป็นคำผสมของคำว่า ศีล กับ ธรรม และมีความหมายว่า กฎ ข้อบังคับ ระเบียบ ตลอดจนหลักปฏิบัติทางศาสนาที่บุคคลพึงปฏิบัติเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตให้ประกอบด้วยคุณธรรม ธรรมในระดับศีล หรือความประพฤติที่ดีที่ชอบ หรืออาจหมายถึงกรอบปฏิบัติที่ดีเกี่ยวกับความรู้สึกรับผิดชอบ บริสุทธิ์ เกี่ยวกับจิตใจ เป็นหลักความประพฤติที่ดีสำหรับบุคคลพึงปฏิบัติ ในความหมายของคำว่า “ศีลธรรม” จะมีความหมายใกล้เคียงหรือเหมือนกับคำว่า “จริยธรรม” แต่มีความหมายที่แตกต่างออกไปจาก “จริยศาสตร์” และ “จริยศึกษา” กล่าวคือ จริยศาสตร์ จะเน้นที่อุดมคติ หรือทฤษฎีที่ควรปฏิบัติ จริยศึกษา จะเน้นที่การเล่าเรียน กระบวนการเรียนรู้ และทั้งสองคำนี้มีความหมายขยายความถึง ศีลธรรมด้วย ความเป็นคนดีมีศีลธรรมก็เป็นอุดมการณ์ อุดมคติของชีวิต และเป็นความหมายเกี่ยวข้องกับหลักศาสนามากที่สุด กล่าวคือ คนที่มีศาสนาต้องปฏิบัติอยู่ในกรอบของศีลธรรม ส่วนเฉพาะของคำว่า ศีลธรรม ที่เห็นได้ชัดเจนคือ ความหมายในแง่ปฏิบัติ และ ผลของการปฏิบัติ ซึ่งเป็นหรือคนที่มีศีลธรรมก็คือคนที่มีศาสนาอยู่ในใจนั่นเอง

ส่วนคำว่า คุณธรรม (Virtue) มาจากคำว่า คุณ และ ธรรม คำว่า คุณ ภาษบาลีแปลว่า ประเภท ชนิด คำว่า ธรรม หมายถึง หลักความจริง หลักการในการปฏิบัติ หมายถึง สภาพคุณงาม ความดีทางความประพฤติและจิตใจ หรือแนวความคิดที่ดีเป็นตัวบังคับให้ประพฤติดี ดังนั้นอาจ อธิบายได้ว่า เป็นคุณงามความดีที่เป็นธรรมชาติ ก่อให้เกิดประโยชน์ต่อตนเองและสังคม เช่น ความเป็นผู้ไม่กล่าวเท็จ โดยหวังประโยชน์ส่วนตน โดยคุณธรรม คือ จริยธรรมที่ฝึกฝนจนเป็นนิสัย แยกเป็นรายละเอียดแต่ละประเภท เช่น เมตตา กรุณา เสียสละ ซื่อสัตย์ อดทน รับผิดชอบ ฯลฯ สิ่งเหล่านี้หากผู้ใดประพฤติปฏิบัติอย่างสม่ำเสมอก็จะเป็นสภาพคุณงามความดีทางความประพฤติ และจิตใจของผู้คน (ชัชชัย, 2541; พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542; ไสว, 2542)

องค์ประกอบของจริยธรรม

จริยธรรมประกอบด้วย องค์ประกอบ 4 ด้าน คือ

1. องค์ประกอบด้านความคิดหรือทางปัญญา (Cognition) หรือความรู้เชิงจริยธรรม คือ รู้ว่าอะไรควรทำ อะไรควรงดเว้น ลักษณะพฤติกรรมแบบไหนเหมาะสม หรือไม่เหมาะสม ความรู้เชิงจริยธรรมหรือความรู้เกี่ยวกับค่านิยมทางสังคมนี้ขึ้นอยู่กับ อายุ ระดับการศึกษา และพัฒนาการทางสติปัญญา
2. องค์ประกอบทางอารมณ์ (Affection) หรือ เจตคติเชิงจริยธรรม คือ ความรู้สึกของบุคคลเกี่ยวกับลักษณะ หรือพฤติกรรมเชิงจริยธรรมต่างๆ ว่า ตนชอบ หรือไม่ชอบลักษณะนั้นๆ เพียงใด ซึ่งส่วนมากจะสอดคล้องกับค่านิยมในสังคมนั้นๆ
3. เหตุผลทางจริยธรรม หมายถึง การที่บุคคลใช้เหตุผลในการเลือกที่จะกระทำ หรือเลือกที่จะไม่กระทำอย่างใดอย่างหนึ่ง เหตุผลนี้จะแสดงให้เห็นเหตุจูงใจ หรือแรงจูงใจที่อยู่เบื้องหลังการกระทำของบุคคล บุคคลตัดสินใจกระทำถูกหรือผิดในสถานการณ์สิ่งแวดล้อมต่างๆ
4. องค์ประกอบทางพฤติกรรม (Behaviour) หรือพฤติกรรมเชิงจริยธรรม หมายถึง การที่บุคคลแสดงพฤติกรรมที่สังคมนิยมชมชอบ เช่น การเสียสละเพื่อส่วนรวม การช่วยเหลือผู้ตกทุกข์ได้ยาก หรือการฝ่าฝืนกฎเกณฑ์ค่านิยมในสังคมนั้น เช่น การคดโกง การลักขโมย เป็นต้น (ดวงเดือนและเพ็ญแข, 2524)

แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาการทางจริยธรรม

แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาการทางจริยธรรมมี 2 แนวคิด คือ

1. พัฒนาการสติปัญญา (Cognitive development) บุคคลที่มีแนวคิดทางด้านนี้ ได้แก่ เปียเจต์ (Piaget) และ โคลเบอร์ก (Kohlberg) หลักสำคัญของแนวคิดนี้ คือ การพัฒนาเจตคติเชิงจริยธรรมตามลำดับขั้นอย่างต่อเนื่องตามลำดับอายุ

2. การเรียนรู้ทางสังคม (Social learning) แนวคิดนี้คือ กระบวนการทางสังคมประพฤติ (socialization) หรือการขัดเกลาทางสังคม ทฤษฎีนี้ถือว่า อิทธิพลทางสังคมทำให้บุคคลเกิดการยอมรับลักษณะและกฎเกณฑ์ทางสังคมมาเป็นลักษณะและจริยธรรมของตน แนวคิดการพัฒนาจริยธรรม มีนักจิตวิทยาหลายท่าน เช่น บรอนเฟนเบรนเนอร์ (Bronfenbrenner) แบนดูรา (Bandura) สกินเนอร์ (Skinner)

ทฤษฎีเกี่ยวกับการพัฒนาจริยธรรม

วิธีพัฒนาคุณธรรมและจริยธรรมทั้งทางตรงและทางอ้อม การพัฒนาโดยตรง หมายถึง การพิจารณากำหนดอุดมการณ์ คุณงามความดี หรือบุคลิกภาพที่พึงประสงค์ไว้อย่างแน่ชัด แล้วจึงพัฒนาบุคคลเพื่อให้เกิดสิ่งเหล่านั้น โดยการใช้สื่อต่างๆ ส่วนการพัฒนาทางอ้อม คือ การจัดสิ่งแวดล้อม และประสบการณ์พิเศษให้สัมพันธ์กับการร่วมโดยตรง ซึ่งทั้งสองวิธีนี้ควรทำควบคู่กันไป ซึ่งมีแนวคิดทางพัฒนาการสติปัญญา และการเรียนรู้ทางสังคม โดยอาศัยทฤษฎีของโคลเบอร์ก ซึ่งได้ศึกษาจริยธรรมตามแนวทฤษฎีของเปียเจต์ และพบความจริงว่า มนุษย์มีพัฒนาการทางจริยธรรมหลายขั้นตอน มีผู้ศึกษาและให้แนวคิดด้านจริยธรรมหลายคน อย่างไรก็ตามทฤษฎีของโคลเบอร์กเป็นทฤษฎีที่มีประโยชน์ต่อการเข้าใจพัฒนาการทางจริยธรรมได้ลึกซึ้งที่สุด ในปัจจุบันโคลเบอร์กได้แบ่งจริยธรรมของบุคคลออกเป็น 3 ระดับ คือ

1. ระดับก่อนกฎเกณฑ์ (Preconventional Level) เป็นพัฒนาการของเด็กวัย 2 – 10 ขวบ เด็กจะตอบสนองตามกฎเกณฑ์ภายนอก จะใช้การลงโทษและรางวัลเป็นการตัดสินความถูกต้อง ความผิด เด็กจะดูผลที่ได้รับเป็นเกณฑ์ในการประเมินจริยธรรม

2. ระดับตามกฎเกณฑ์ (Conventional Level) เป็นพัฒนาการของเด็กวัย 10 – 16 ขวบ พัฒนาการทางจริยธรรมระดับนี้จะยึดถือกฎเกณฑ์ของสังคมหรือของกลุ่มไม่ยอมทำตามความคิด เพราะต้องการให้กลุ่มหรือสังคมยอมรับ วัยนี้ป็นวัยที่ยึดบุคคลที่ตนรักเป็นแบบอย่างหรือระเบียบของกลุ่มเป็นเกณฑ์

3. ระดับเหนือกฎเกณฑ์ (Postconventional level) เป็นระยะที่เด็กมีอายุ 16 ปีขึ้นไป ระดับนี้บุคคลจะเข้าใจค่านิยม คุณค่าทางจริยธรรม และหลักเกณฑ์ที่นำไปใช้ในสังคม จะนำความเข้าใจเหล่านี้ไปใช้ในสภาพการณ์ต่างๆ ได้อย่างเหมาะสม ไม่ยึดหลักเกณฑ์ตายตัว จริยธรรมระดับนี้จึงเป็นจริยธรรมที่แยกออกจากกฎเกณฑ์ และการคาดหวังจากคนอื่น แต่จะใช้ความคิดตรรกะตรงซึ้งใจเป็นแนวทางการเลือกการประพฤติปฏิบัติ แบ่งออกได้ 2 ชั้น ดังนี้

- ใช้สัญญาสังคมเป็นเหตุผลในการตัดสินใจ เป็นขั้นที่เลือกการกระทำด้วยเหตุผล นำค่านิยมของสังคม สภาพการณ์สิทธิและหน้าที่ ตลอดจนกฎเกณฑ์ที่มีเหตุผลที่คนส่วนใหญ่ยอมรับมาเป็นเหตุผลในการตัดสินใจกระทำ โดยไม่ขัดต่อสิทธิอันพึงมีพึงได้ของผู้คนหรือคนหมู่มาก และสามารถควบคุมบังคับใจเองได้ การพัฒนาจริยธรรมขั้นนี้จะยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น และคำนึงถึงเสรีภาพของผู้อื่น เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าประโยชน์ส่วนตัว

- ใช้หลักการจริยธรรมสากลเป็นเหตุผลในการตัดสินใจ พัฒนาการทางจริยธรรมในขั้นนี้จะพบในผู้ใหญ่ที่มีความรู้และประสบการณ์อย่างกว้างขวางในสังคม มีวัฒนธรรมอันดีงาม และมีความเจริญทางสติปัญญา ใช้หลักการจริยธรรมสากลเป็นเหตุผลในการตัดสินใจเป็นขั้นสูงสุดของเหตุผลเชิงจริยธรรม คำนึงถึงความถูกต้องมาเป็นเกณฑ์ในการตัดสินใจเลือกกระทำ โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อความสงบสุขของส่วนรวม

โคลเบิร์ต เชื่อว่า พัฒนาการทางจริยธรรมของมนุษย์จะต้องเป็นไปตามลำดับขั้น ไม่มีการข้ามขั้น แต่สามารถกระตุ้นให้เกิดเร็วขึ้นโดยวิธีการสอนที่เหมาะสม และพัฒนาการทางจริยธรรมจะเกิดได้ก็ด้วยการนำประสบการณ์ทางสังคม ความสามารถใช้เหตุผลขั้นต่ำมาเป็นพื้นฐานในการพัฒนาการความคิดเชิงเหตุผลขั้นสูงและการใช้เหตุผลขั้นต่ำก็จะถูกใช้น้อยลง

จริยธรรมในการใช้สัตว์ (Animal Ethics)

หลักจริยธรรมเกี่ยวกับสัตว์ คือการที่มนุษย์มีการพิจารณาพิเคราะห์พิจารณาด้านความรู้สึก รับผิดชอบหรือศีลธรรม/จรรยาต่อสัตว์ เราอาศัยอยู่บนโลกนี้ร่วมกับสัตว์ประเภทอื่นๆ (Non-human animals) อีกมากมาย สังคมมนุษย์เป็นสังคมที่ซับซ้อน ทั้งในการสื่อสารและเทคโนโลยีที่สร้างขึ้น แตกต่างจากสังคมของสัตว์อื่นๆ ทั่วไป ความฉลาดและเทคโนโลยีเป็นเครื่องมือทำให้มนุษย์มีอำนาจเหนือสัตว์ชนิดอื่นๆ ซึ่งแต่เดิมมาเราใช้อำนาจนี้ในการล่าสัตว์เพื่อเป็นอาหาร แต่ปัจจุบันนี้ สัตว์มีความสำคัญต่อมนุษย์มากขึ้น ไม่แต่เฉพาะการเป็นอาหารเท่านั้น เรายังใช้สัตว์หรือส่วนของสัตว์มาทำเป็นเครื่องนุ่งห่ม ในการทำงาน หรือแม้แต่ใช้ในการทดสอบยาหรือสารเคมีต่างๆ รวมทั้งใช้สัตว์เพื่อการกีฬาและความบันเทิง ตัวอย่างเช่น การแข่งม้า แข่งสุนัข หรือละครสัตว์ เป็นต้น มากกว่า 100 ปีแล้ว ที่ความคิดเห็นของคนต่อการใช้สัตว์ถูกแบ่งเป็นกลุ่มต่างๆ ตั้งแต่กลุ่มที่มี

ความเห็นรุนแรงอย่างกลุ่มผู้พิทักษ์สัตว์ (Animal rights) ซึ่งเชื่อว่ามนุษย์ไม่ควรนำสัตว์มาใช้ประโยชน์ใดๆ ไม่แต่เฉพาะการนำมาใช้เป็นสัตว์ทดลองหรือใช้เพื่อการบริโภคเท่านั้น แต่รวมถึงการใช้เป็นสัตว์เลี้ยงด้วย

ทัศนคติ (Attitude)

ทัศนคติในความหมายทั่วไป หมายถึง ความรู้สึก ความคิดเห็น หรือสัทธิภพภายในบุคคลที่แสดงออกทางด้านพฤติกรรม มีแนวโน้มในเชิงบวกและเชิงลบหรือเป็นกลาง (ประภาเพ็ญ, 2526; รวีวรรณ, 2533) ทัศนคติประกอบด้วยองค์ประกอบ 3 ส่วน คือ

1. องค์ประกอบด้านความรู้สึกหรืออารมณ์ (Affective or Emotional component) : ได้แก่ ความรู้สึกชอบ – ไม่ชอบ พอใจ – ไม่พอใจ ของบุคคลที่มีต่อสิ่งต่างๆ องค์ประกอบด้านนี้เกิดจากการเรียนรู้ของคนเราในอดีต ซึ่งมีผลต่อความรู้สึกในด้านบวกหรือลบที่มีต่อสิ่งที่ได้รับรู้ เช่น บุคคลจะมีความรู้สึกดีต่อความรัก เนื่องจากประสบการณ์ของการแสดงความรักจากพ่อแม่ เด็กเป็นการเรียนรู้ที่ทำให้เกิดความพอใจ เมื่อเติบโตก็จะมีทัศนคติที่ดีต่อการแสดงออกของความรัก

2. องค์ประกอบด้านความคิดความเชื่อ (Cognitive or Belief component) : ทัศนคติของบุคคลที่แสดงออกมาจะทำให้ผู้อื่นได้ทราบว่าบุคคลนั้นมีความเชื่อ (Belief) ต่อสิ่งหนึ่งสิ่งใด ความเชื่อนี้มีผลต่อการแสดงออกของบุคคล เช่น บุคคลที่เชื่อว่าผู้ที่ใช้แรงงานเป็นกลุ่มคนที่ถูกเอารัดเอาเปรียบจากนายทุน ส่วนผู้ที่ไม่ต้องการให้จัดตั้งสหภาพ ก็มักจะมีทัศนคติว่าสหภาพแรงงานจะก่อความยุ่งยากให้แก่ผู้ประกอบการ

3. องค์ประกอบด้านพฤติกรรม (Behavioral component) : ทัศนคติเป็นตัวจูงใจให้บุคคลแสดงพฤติกรรมไปในทางเดียวกับทัศนคติของตน ดังนั้น พฤติกรรมจึงเป็นสิ่งที่สะท้อนทัศนคติ อย่างไรก็ตาม ทัศนคติกับพฤติกรรมจะมีความสอดคล้องไปในทิศทางเดียวกัน แต่มีผลการวิจัยอยู่หลายเรื่องที่แสดงให้เห็นว่าพฤติกรรมที่แสดงออกไม่จำเป็นต้องสอดคล้องกับทัศนคติของบุคคลที่มีต่อสิ่งนั้นเสมอไป เพราะพฤติกรรมของคนเรานั้นไม่ได้ถูกกำหนดเพียงทัศนคติเพียงอย่างเดียว แต่ยังมีปัจจัยอื่นๆ

จากการสำรวจข้อมูลโดยองค์กรสิทธิสัตว์สากลในสหรัฐอเมริกา ในปี 1995 เพื่อสอบถามทัศนคติต่อการปกป้องการทารุณกรรมสัตว์ฟาร์ม พบว่า 93 % ของผู้ตอบ มีความเห็นว่าเราควรลดการทารุณกรรมสัตว์ฟาร์มให้มากที่สุด แม้แต่สัตว์ที่ถูกส่งไปโรงฆ่า (Centre, 1995) ในทำนองเดียวกัน การสำรวจในสหภาพยุโรปชี้ให้เห็นว่าในปัจจุบันทัศนคติของคนต่อสวัสดิภาพสัตว์นั้นเปลี่ยนแปลงไป สาธารณชนมีความห่วงใยในสวัสดิภาพสัตว์ค่อนข้างมาก (EC, 2007; Mayfield และคณะ, 2007) ผลจากการสำรวจที่เงินทุนโดยสำนักงานเกษตรของอเมริกา (American Farm

Bureau) พบว่า 95 % ของผู้ตอบเห็นด้วยกับความสำคัญของการดูแลความเป็นอยู่ของสัตว์ในฟาร์ม และเสนอแนะว่าความสงสารและเห็นอกเห็นใจเป็นคุณค่าพื้นฐานของมนุษย์ นอกจากนั้น 81 % ของผู้ตอบเห็นด้วยว่าสัตว์ฟาร์มนั้นสามารถรับรู้ถึงความรู้สึกเจ็บปวดและความลำบากได้ เช่นเดียวกับมนุษย์ แต่เป็นที่น่าสนใจว่าเมื่อให้เลือกจัดลำดับความสำคัญของความสนใจนั้น เรื่องความเป็นอยู่ที่ดีของสัตว์ยังอยู่ในความสำคัญลำดับท้ายด้วยคะแนนเพียง 4.15 คะแนน เมื่อเปรียบเทียบกับความกังวลเรื่องความยากจนของประชากร (23.9 คะแนน) ระบบสุขภาพในสหรัฐอเมริกา (23.03 คะแนน) และเรื่องอาหารปลอดภัย (21.75 คะแนน) (Nordwood, Lusk และ Prickett, 2007) ซึ่งความขัดแย้งนี้สะท้อนให้เห็นถึงผู้บริโภคที่คำนึงในด้านอาหารที่ได้จากสัตว์ และมีความห่วงใยในสวัสดิภาพของสัตว์ในบริบทที่เชื่อมโยงถึงสุขภาพของประชาชน อาหารปลอดภัยและสิ่งแวดล้อม (PCIFAC, 2008)

อย่างไรก็ตาม ยังคงมีการถกเถียงเกี่ยวกับสิทธิสัตว์ว่าสัตว์มีสถานะทางจริยธรรม (Moral status) อันจะทำให้ละเมิดมิได้หรือไม่ แม้ว่าการแสดงทัศนคติหรือเจตคติด้านการมีศีลธรรมจรรยาต่อสัตว์ของชาวตะวันตกนั้น มีให้เห็นกันมานานแล้ว ตั้งแต่ราวปี ค.ศ. 1880 เป็นต้นมา ดังเห็นได้จากการแสดงความคิดเห็นของสาธารณชน และการบัญญัติกฎหมายต่างๆ ที่เกี่ยวกับสัตว์ โดยรูปแบบการแสดงกิจกรรมต่างๆ แต่ก็มี การเปลี่ยนแปลงค่อนข้างมากตามเวลาที่ผ่านไป ในปลายคริสต์ศตวรรษที่ 20 เมื่อรูปแบบของการทำการเพาะพันธุ์ปศุสัตว์กันเปลี่ยนจากแบบเดิมมาเป็นการทำปศุสัตว์แบบเข้มข้น (Intensive farming) รวมทั้งมีการเพิ่มปริมาณการใช้สัตว์ในห้องปฏิบัติการมากขึ้น จึงทำให้เกิดการโต้แย้งกันอย่างรุนแรงถึงผลเสียที่เกิดขึ้นต่อตัวสัตว์ โดยเฉพาะระหว่างปี ค.ศ. 1960 – 1970 กลุ่มผู้ต่อต้านการใช้สัตว์เริ่มสร้างความกดดันต่อสาธารณชน และการวิพากษ์วิจารณ์เกี่ยวกับสภาพความเป็นอยู่ของสัตว์ในฟาร์ม และสัตว์ในห้องปฏิบัติการ เริ่มเข้ามาเป็นประเด็นการโต้แย้งในสังคมกันอย่างเข้มข้นระหว่างปี ค.ศ. 1970 – 1980 หัวข้อที่มีการโต้แย้ง (Debate) อย่างมากคือ หัวข้อการปกป้องคุ้มครองสัตว์ที่อยู่ในสิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติ และหัวข้อเทคนิคที่ใช้ในการขยายพันธุ์สัตว์ ต่อมาการโต้แย้งได้ขยายรวมไปถึงการคัดค้านการใช้สัตว์ในงานทางวิทยาศาสตร์หรือการใช้ผลผลิตจากสัตว์ด้วยเหตุผลที่ว่าเครื่องมือต่างๆ ที่มนุษย์นำไปใช้กับสัตว์นั้นทำให้คุณค่าในตัวเองของสัตว์ถูกทำลายลง จนทำให้รัฐบาลเดนมาร์กตรวข้อสรุปเรื่องคุณค่าในตัวเองของสัตว์ไว้ในแถลงการณ์การพิทักษ์สัตว์ (CRM) ในปี ค.ศ. 1981 (Britannica, 2009) ซึ่งในปัจจุบันกลายเป็นระเบียบหรือหลักเกี่ยวกับการใช้สัตว์ที่กำหนดว่าผู้ใช้สัตว์ต้องพิจารณาถึงคุณค่าของชีวิตสัตว์มากกว่าผลประโยชน์ที่จะได้จากสัตว์ ทั้งในเชิงวิทยาศาสตร์หรือเชิงอุตสาหกรรม การใช้ประโยชน์ใดๆ จากสัตว์ต้องคำนึงถึงสุขภาพและความเป็นอยู่ที่ดีของตัวสัตว์เอง และเป็นอิสระต่อความเหมาะสมเป็นประโยชน์สำหรับมนุษย์ มีการ

กำหนดระเบียบการใช้สัตว์ที่ห้ามการกระทำที่ไม่มีมนุษยธรรม (หลักการกระทำผิดกฎหมาย) หรือการใช้สัตว์ในลักษณะที่มีคุณธรรมเกิดขึ้น หลังจากนั้นกฎหมายอื่นๆ ที่เกี่ยวกับสัตว์เพื่อวัตถุประสงค์ทางการเกษตร ทางเศรษฐศาสตร์ และทางสัตวแพทย์ ก็ถูกบัญญัติตามมาในหลายประเทศ

สำหรับประเทศไทยซึ่งคนส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธซึ่งเป็นศาสนาที่มีเมตตาต่อสัตว์ จึงเป็นที่คาดหมายว่าผู้ที่นับถือศาสนาพุทธจะมีมุมมองด้านบวกที่เกี่ยวกับสัตว์ กล่าวคือ ผู้นับถือพุทธศาสนาจะพยายามหลีกเลี่ยงการทำร้ายสัตว์ (ให้น้อยที่สุด) พยายามแสดงความรักและเมตตาสิ่งมีชีวิตทั่วไปรวมทั้งสัตว์ หลักคำสอนของศาสนาพุทธสอนให้หลีกเลี่ยงการทำงานที่เกี่ยวข้องกับการฆ่าสัตว์ ตามหลักของกรรมที่สอนว่า ถ้ากระทำการชั่วหรือมีพฤติกรรมไม่เหมาะสมจะต้องชดใช้ในชาติหน้า ผู้นับถือพุทธศาสนาจึงมักเข้าใจถึงความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดระหว่างคนและสัตว์ รวมทั้งยอมปฏิบัติต่อสิ่งมีชีวิตอื่นทั้งที่เป็นมนุษย์และไม่ใช่มนุษย์อย่างเท่าเทียมกัน อย่างไรก็ตาม ผู้นับถือพุทธศาสนาไม่มีพฤติกรรมหรือทัศนคติความคิดเห็นต่อสัตว์ในด้านบวกเสมอไป

สวัสดิภาพสัตว์ (Animal welfare)

หมายถึง สภาพความเป็นอยู่ที่ดีของสัตว์ สัตว์ควรได้รับสิ่งต่างๆ ตามความต้องการ ทั้งความต้องการทางกายภาพ สิ่งแวดล้อม โภชนาการ พฤติกรรม และสังคม ภายใต้การดูแลเอาใจใส่ การควบคุมดูแลหรือภายใต้อิทธิพลของมนุษย์ (UCLA students, 1996) เป็นมุมมองของมนุษย์ในการยอมรับที่จะใช้สัตว์เพื่อเป็นอาหาร เพื่อการวิจัยทดลอง เพื่อการเป็นเครื่องนุ่งห่ม และเพื่อความบันเทิง อย่างมีจริยธรรม โดยการหลีกเลี่ยงการทำให้สัตว์เกิดความทุกข์ทรมานโดยไม่จำเป็น คุณภาพของสวัสดิภาพในสัตว์จึงขึ้นอยู่กับระดับของจริยธรรมและความสำนึกด้านสวัสดิภาพสัตว์ของผู้ดูแล ซึ่งจะแตกต่างจากมุมมองด้านสิทธิของสัตว์ (Animal rights) ที่ยึดถือว่ามนุษย์ไม่ควรนำสัตว์มาครอบครองเพื่อใช้ประโยชน์ใดๆ ก็ตาม (Francione, 1995) ดังนั้นข้อโต้แย้งเกี่ยวกับการมีสำนึกด้านศีลธรรมของสัตว์จึงไม่สอดคล้องกับประเด็นคุณค่าภายในตัวสัตว์ เนื่องจากการให้ค่านิยมของคุณค่าภายในตัวสัตว์นั้นมาจากมุมมองหรือการประเมิน 4 ด้าน คือ

1. ด้านพฤติกรรมศาสตร์ (Behaviouristic) ประเมินคุณค่าภายในตัวสัตว์จากพฤติกรรมต่างๆ ไปของสัตว์แต่ละชนิด ซึ่งมีพฤติกรรมธรรมชาติแตกต่างกันไป
2. ด้านประโยชน์นิยม (Utilitarian) ประเมินคุณค่าภายในตัวสัตว์จากสิทธิพื้นฐานของสัตว์ ซึ่งขึ้นอยู่กับสถานะของความรู้สึกนึกคิดของสัตว์ (Sentience) ตามที่กำหนดโดยภาวะผูกพันที่มีต่อมนุษย์

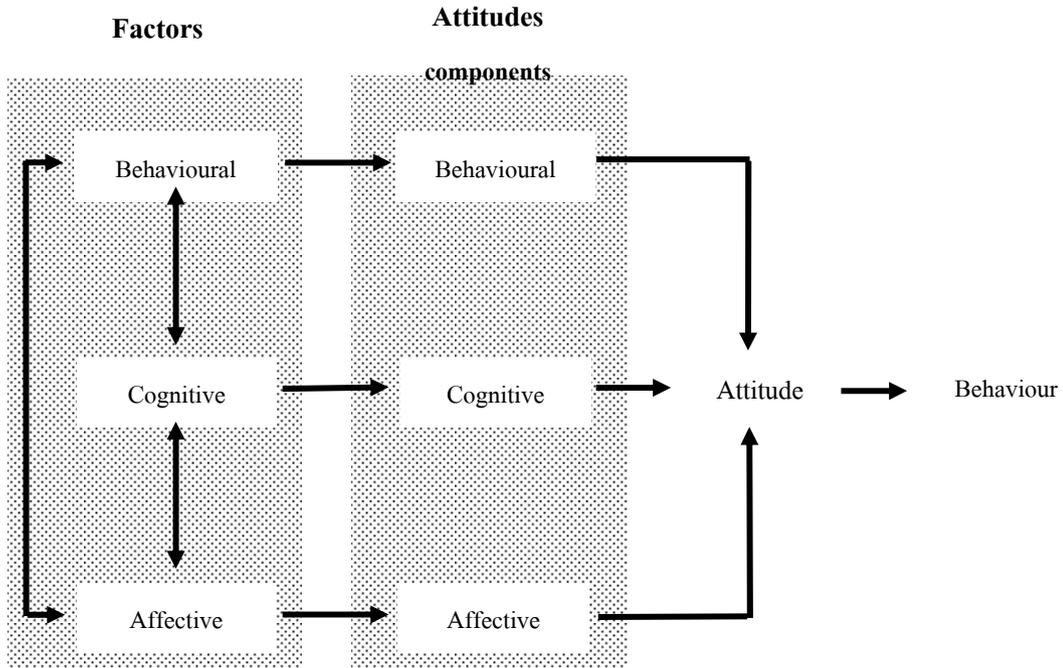
3. ด้านจริยธรรม (Deontological) ประเมินคุณค่าภายในตัวสัตว์จากความยากลำบากของสัตว์ ซึ่งเกี่ยวข้องกับมูลฐานด้านการมีสิทธิ (คุณค่าของการมีชีวิตของสัตว์)

4. ด้านทัศนคติ/เจตคติ (Attitudinal) ประเมินคุณค่าภายในตัวสัตว์จากการที่สัตว์เป็นสิ่งมีชีวิต โดยไม่คำนึงว่าสัตว์จะมีความรู้สึกรู้จักคิดหรือไม่ก็ตาม (Francione, 1995)

ทัศนคติของคนที่จะมีต่อการมีจริยธรรมและสวัสดิภาพของสัตว์ อาจขึ้นอยู่กับสถานการณ์สิ่งแวดล้อมอื่นๆ และอาจขึ้นอยู่กับอิทธิพลของกลุ่มที่ตนเองเข้าไปเกี่ยวข้อง หรือปรารถนาที่จะเข้าไปร่วมด้วยอย่างมาก กลุ่มที่คุณค่าหรือมีความเชื่อคิดอย่างไร ก็จะจงใจให้บุคคลมีทัศนคติคล้ายตามไปด้วย กลุ่มดังกล่าวได้แก่ ครอบครัว กลุ่มเพื่อน รวมทั้งกลุ่มวัฒนธรรมต่างๆ ที่ถ่ายทอดกันมานับว่าเป็นปัจจัยที่สำคัญที่มีผลกระทบต่อพัฒนาการทางด้านทัศนคติของบุคคลโดยตรง ซิมบาอู เอ็มเบอร์ตัน และมาสแลค (Zimbaod และคณะ, 1977) กล่าวว่า การเปลี่ยนแปลงทัศนคติขึ้นอยู่กับความรู้ และเมื่อทัศนคติเปลี่ยนแปลงแล้ว จะมีการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม ทั้ง 3 อย่างนี้มีความเชื่อมโยงกัน ทัศนคติจึงมีความสัมพันธ์กับพฤติกรรม เป็นสาเหตุของพฤติกรรม และผลของพฤติกรรม เพราะเวลาที่บุคคลแสดงพฤติกรรมตามความคิด ความต้องการของเขา เขาจะได้รับประสบการณ์ ที่ทำให้เขาเกิดความคิด ความรู้สึกบางอย่างต่อการกระทำนั้น ทัศนคติจึงเป็นผลของพฤติกรรมที่มีอิทธิพลในการกำหนดรูปแบบของพฤติกรรมที่บุคคลกระทำในครั้งต่อไป ถ้าความรู้/ความเข้าใจ (Cognitive factor) ความรู้สึก (Emotional factor) และพฤติกรรม (Behavioural factor) ถูกกระทบไม่ว่าระดับใดก็ตาม จะมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงทัศนคติ นอกจากนี้ องค์ประกอบต่างๆ ในกระบวนการสื่อสาร เช่น คุณสมบัติของผู้ส่งสารและผู้รับสาร ลักษณะของข่าวสาร ตลอดจนช่องทางในการสื่อสาร ล้วนแต่มีผลกระทบต่อ การเปลี่ยนแปลงทัศนคติได้ ดังที่ Azjen (Ajzen และ Fishbein, 1980) ได้อธิบายความเชื่อมโยงของ 3 ปัจจัยข้างต้นที่มีอิทธิพลต่อทัศนคติในแผนภาพว่า ปัจจัยด้านความรู้ความเข้าใจนั้น ไม่ได้เกิดจากประสบการณ์การเรียนรู้เท่านั้นแต่ยังรวมถึง การความเข้าใจหรือตระหนักของบุคคลด้วย เช่น ถ้าเราตระหนักถึงความสามารถในการมีสติรับรู้และรับความรู้สึกเจ็บปวดของสัตว์ ก็จะส่งผลต่อทัศนคติที่มีต่อสวัสดิภาพความเป็นอยู่ของสัตว์ ซึ่งความรู้เหล่านี้สามารถได้มาจากประสบการณ์ที่สัมผัสกับสัตว์โดยตรง หรือจากการได้รับข้อมูลข่าวสารจากการอ่านหนังสือหรือการเรียนในชั้นเรียน ส่วนปัจจัยด้านความรู้สึกชอบหรือไม่ชอบนั้นขึ้นกับประสบการณ์และความรู้สึกของแต่ละคน เช่น บางคนที่รักสัตว์ก็จะส่งผลต่อการมีทัศนคติที่ดีต่อการใช้สัตว์ เป็นต้น ในขณะที่ปัจจัยด้านพฤติกรรมนั้นเป็นผลมาจากพฤติกรรมพื้นฐานของแต่ละคนรวมถึงพฤติกรรมที่เคยทำมาในอดีต

พฤติกรรม (Behaviour) คือ การแสดงออกของบุคคลที่มีพื้นฐานมาจากการได้รับประสบการณ์ของแต่ละบุคคล (สำนักวิชาเทคโนโลยีการเกษตร มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารี,

2548) ซึ่งได้รับอิทธิพลจากปัจจัยภายใน (ปัจจัยด้านจิตวิทยา) และปัจจัยภายนอก (ปัจจัยด้านสังคมและวัฒนธรรม) ปัจจัยที่สำคัญที่จะกำหนดพฤติกรรมของบุคคลประกอบด้วย พื้นฐานทางด้านจิตใจ

คุณธรรม จริยธรรม วัฒนธรรม ความรู้ และทัศนคติของบุคคลนั้น

รูปที่ 1. The 3-dimensional model of attitudes. The 3 classes of factors influence each other and influence the 3 components of attitudes that drive the formation of attitude which partially controls behaviours (Ajzen and Fishbein, 1980)

การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม โดยกระบวนการที่ทำให้มีความรู้ ความเข้าใจ และทัศนคติที่ดี จะช่วยให้ผู้เลี้ยงสัตว์มีความรู้ ทักษะ และทัศนคติที่จะนำไปใช้ในการปฏิบัติงาน ซึ่ง Waiblinger และคณะ (2002) ได้รายงานไว้ว่า พฤติกรรมที่ดีของผู้เลี้ยงสัตว์ที่ปฏิบัติกับสัตว์นั้นมีผลทำให้สัตว์ได้ผลผลิตและคุณภาพที่ดีขึ้น และพฤติกรรมที่ดีต่อสัตว์นั้นจะต้องขึ้นอยู่กับทัศนคติที่ดีของผู้เลี้ยงสัตว์ด้วย ในทำนองเดียวกัน Coleman และคณะ (2003) กล่าวว่า ทัศนคติของผู้เลี้ยงสัตว์มีผลต่อพฤติกรรมในการปฏิบัติต่อสุกรในฟาร์ม และมีความสัมพันธ์กับสภาพการทำงาน ดังเช่น ที่พบว่าพนักงานในโรงฆ่าที่มีทัศนคติในเชิงบวกจะใช้วิธีการตอนไล่สัตว์โดยไม่เปิดไฟฟ้าส่งผลให้ได้คุณภาพซากที่ดี ไม่ทำให้เกิดภาวะ PSE (Pale Soft and Exudates) ในซากสุกร (Coleman และคณะ, 2003) นอกจากนี้ McInerney (2002) พบความสำเร็จของการฝึกอบรมผู้เลี้ยงสุกรต่อ

การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของผู้เลี้ยง ซึ่งส่งผลต่อพฤติกรรมของสุกรและสวัสดิภาพที่ดีของสุกรในฟาร์ม จึงเห็นได้ว่าวิธีหนึ่งที่จะให้ผลการปรับปรุงสวัสดิภาพสัตว์ที่ยั่งยืน คือ การให้ความรู้และการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของผู้เลี้ยงสัตว์ อย่างไรก็ตามการยอมรับและพฤติกรรมของคนที่มีต่อสัตว์นั้นแตกต่างกันไปในแต่ละคน แต่ละกลุ่มสังคม เพศ วัฒนธรรม และแต่ละชนชาติ (Kellert, 1991) เห็นได้จากการที่ประเด็นสวัสดิภาพในยุโรปนั้น เริ่มจากคนกลุ่มเล็กๆ มีความห่วงใยต่อสวัสดิภาพสัตว์ในการเลี้ยงสัตว์แบบอุตสาหกรรมหรือ “factory farming” ต่อมาจึงกลายเป็นประเด็นความสนใจของคนกลุ่มใหญ่ พัฒนาเป็นข้อกำหนดหรือกฎหมายด้านสวัสดิภาพสัตว์ของประเทศต่างๆ ในยุโรป จนกลายเป็นข้อกำหนดสากลที่ใช้กันระหว่างประเทศ ในขณะที่ในเอเชียเริ่มจากภาคอุตสาหกรรมผู้ผลิตสัตว์เห็นความสำคัญของประเด็นสุขภาพและสวัสดิภาพของสัตว์ และนำเอามาตรฐานด้านสวัสดิภาพของสัตว์มาใช้ เนื่องจากการระบาดของไข้หวัดนกในปี 2004 เป็นต้นมา ในขณะที่เกษตรกรรายย่อยในประเทศเหล่านั้นยังไม่ตอบรับถึงประเด็นความสำคัญของสวัสดิภาพสัตว์ ทั้งนี้อาจเนื่องมาจาก

- 1) เกษตรกรอาจขาดความรู้ความเข้าใจถึงปัญหาสวัสดิภาพสัตว์
- 2) เกษตรกรรายย่อยซึ่งเลี้ยงดูสัตว์จำนวนไม่มาก สามารถดูแลสัตว์ได้อย่างใกล้ชิด สวัสดิภาพสัตว์จึงอาจไม่เป็นประเด็นปัญหาในระบบการผลิตระดับฟาร์มขนาดเล็ก
- 3) เกษตรกรอาจไม่มีเวลาหรือไม่สนใจในเรื่องสวัสดิภาพสัตว์

ในทำนองเดียวกันพบว่าภาคอุตสาหกรรมการผลิตสัตว์ประเทศไทยมีการตอบรับถึงความสำคัญของสวัสดิภาพสัตว์ และนำเอาหลักสูตรสวัสดิภาพและจริยธรรมในการใช้สัตว์ที่ได้รับการสร้างหรือพัฒนาในสหภาพยุโรปมาใช้ฝึกอบรมหรือนำมาปฏิบัติ แต่อาจไม่เหมาะสมสำหรับการนำมาใช้กับเกษตรกรรายย่อยเนื่องจากเกษตรกรอาจมีทัศนคติความคิดเห็นที่มีต่อสัตว์ที่แตกต่างกัน การปรับปรุงสวัสดิภาพสัตว์ในอุตสาหกรรมสัตว์ของประเทศให้ดีขึ้น สามารถเกิดขึ้นอย่างประสบผลสำเร็จได้ด้วย 3 วิธีการ คือ

1. การแก้ไขสภาพการณ์ที่มีชีวิตของสัตว์ในการผลิต การขนส่ง และโรงฆ่าสัตว์ ซึ่งลดความเครียดและความเจ็บปวดของสัตว์
2. การคัดเลือกสัตว์เพื่อใช้ในการผลิตอย่างระมัดระวัง ส่วนมากแนวคิดในการคัดเลือกมุ่งไปที่สัตว์ที่มีสายพันธุ์ที่ดี ซึ่งสามารถที่จะรับมือกับการสัมผัสกับมนุษย์ได้ดี เกิดขึ้นภายใต้แนวคิดที่ทันสมัยในการผลิต ตัวอย่างเช่น วัณมนที่ได้รับการเลี้ยงมาเป็นเวลาหลายปีจะยอมรับการสัมผัสกับมนุษย์มากขึ้น

3. การเปลี่ยนแปลงทัศนคติของเกษตรกรหรือผู้ที่ทำงานในอุตสาหกรรมสัตว์ จะทำให้ได้สวัสดิภาพสัตว์ที่ดีขึ้น มีผลที่ตามมาไม่เพียงแก่ขั้นตอนการผลิตแต่ยังรวมถึงโอกาสของการปรับใช้วิธีการทั้ง 2 ขั้นตอน

ในปัจจุบันนี้ ประเด็นการใช้สัตว์เชิงจริยธรรม (Animal ethics) และสวัสดิภาพของสัตว์ (Animal welfare) นับว่าทวีความสำคัญไม่เฉพาะแต่ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการเลี้ยงปศุสัตว์/สัตว์ฟาร์มเพื่อใช้เป็นอาหารเท่านั้น แต่รวมไปถึงสัตว์ที่นำมาเลี้ยงหรือใช้ในรูปแบบต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นสัตว์เลี้ยงเป็นเพื่อน การใช้สัตว์ในการทำงาน เพื่อความเพลิดเพลิน เพื่อให้ความรู้ เพื่อการทดลองวิจัยในห้องปฏิบัติการ รวมทั้งสัตว์ป่า หรือแม้แต่สัตว์ในสวนสัตว์ ทั้งนี้เนื่องมาจากแรงผลักดันจากสังคมหลายด้าน ทั้งจากความเป็นห่วงของผู้บริโภคด้านความปลอดภัยของอาหาร ความกังวลด้านสภาพแวดล้อม (Global warming) การรณรงค์ในการปกป้องและพิทักษ์สิทธิของสัตว์ รวมถึงเหตุผลทางด้านการพิทักษ์ผลประโยชน์ทางการค้าของประเทศต่างๆ ทำให้ผู้เกี่ยวข้องกับสัตว์ต้องหันมาให้ความสำคัญถึงการปฏิบัติต่อสัตว์ ที่คำนึงถึง สวัสดิภาพสัตว์ (Animal welfare) และความต้องการตามธรรมชาติของสัตว์ โดยเฉพาะทางการแสดงออกของพฤติกรรมตามธรรมชาติ การปฏิบัติต่อสัตว์อย่างมีจริยธรรมหรือถูกต้องเหมาะสมนั้น ผู้ปฏิบัติหรือผู้ที่เกี่ยวข้องกับสัตว์ควรมีความเข้าใจหรือตระหนักถึงการมีสิทธิของสัตว์หรือมีจริยธรรมในการใช้สัตว์ การพยายามทำให้คนในอนาคต ตระหนักถึงจริยธรรมเกี่ยวกับสัตว์ให้ยั่งยืนได้อย่างไร และให้มีการนำไปใช้อย่างไรให้เกิดผลจึงเป็นเรื่องที่สำคัญ

วิถีทางที่สำคัญในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ คือ การปลูกฝังและพัฒนาจริยธรรมผ่านทางกิจกรรมการเรียนการสอน การปลูกฝังคุณธรรมลงในจิตใจต้องใช้เวลาในการฝึกหัดอบรมสั่งสอน ทั้งโดยตรงและโดยอ้อมอย่างสม่ำเสมอและยาวนาน ถึงแม้ว่าการให้การศึกษาอบรมทางด้านจริยธรรมแก่บุคคลอาจบรรลุผลสำเร็จได้ แต่การที่จะมีจริยธรรมดีเสมอ อยู่นาน อยู่มากแค่ไหน หรืออย่างไรนั้น ก็ขึ้นอยู่กับ การเกิดมีคุณธรรมขึ้นในจิตใจของบุคคลนั้นๆ มากน้อยอย่างไร ซึ่งยากที่จะวัดได้แน่นอน แม้ว่าการสอนจริยธรรม คุณธรรม จะได้ผลดีที่สุด คือ การให้ผู้เรียนได้เห็นตัวอย่างจริงในชีวิตประจำวัน และเกิดความเข้าใจว่าการมีจริยธรรมคุณธรรมเป็นสิ่งที่มิใช่ประโยชน์และจำเป็นสำหรับตัวเราเองในการช่วยเหลือพึ่งพาคนอื่นอย่างเอื้ออาทร การสอนจริยธรรมคุณธรรมแบบใช้บาปบุญคุณโทษหรือการให้รางวัลและการทำโทษเป็นแรงจูงใจภายนอก จะไม่ได้ผลดีเท่ากับให้ผู้เรียนเกิดแรงจูงใจจากภายใน คือ อยากทำดี อยากเป็นคนดี เพราะเรารู้สึกอยากทำด้วยตัวเอง โดยไม่ต้องหวังพึ่งรางวัลจากภายนอก อยากรู้ก็ตาม การเรียนการสอนหรือการอบรมทางด้านจริยธรรมนั้นมีหลายรูปแบบ ตามทฤษฎีของโคลเบิร์ต ถ้านักศึกษามีความเข้าใจคำนิยม

คุณค่าทางจริยธรรม และหลักเกณฑ์ที่นำไปใช้ในสังคม จะสามารถนำความเข้าใจเหล่านี้ไปใช้ในสภาพการณ์ต่างๆ ได้อย่างเหมาะสม ไม่ยึดหลักเกณฑ์ตายตัว

ผู้วิจัยจึงนำเสนอการวิจัยเพื่อวางรากฐานการพัฒนาจริยธรรมทางวิชาชีพโดยขั้นแรก โดยการพัฒนาปรับเนื้อหาของรายวิชาจริยธรรมและสวัสดิภาพสัตว์ แล้วนำเนื้อหาสำคัญบางส่วน มาสร้างตัวอย่างสื่อการสอนที่เน้นทั้งทฤษฎีหลักจริยธรรมควบคู่ไปกับการยกตัวอย่างประกอบ เพื่อศึกษาผลของการใช้หลักสูตรจริยธรรมและสวัสดิภาพสัตว์ ในการปรับทัศนคติต่อสัตว์ของ ประชากรกลุ่มเป้าหมาย หลังจากนั้นจึงนำมาขยายผล โดยนำมาใช้ฝึกอบรมเพื่อกระตุ้นความรู้สึกรัก และสร้างเสริมจริยธรรมทางวิชาชีพให้แก่เกษตรกรและผู้ประกอบอุตสาหกรรมสัตว์ โดยในการ สร้างตัวอย่างสื่อการสอนนั้น คณะผู้วิจัยใช้การเน้นทั้งทฤษฎีหลักจริยธรรมควบคู่ไปกับการ ยกตัวอย่างประกอบ โดยเฉพาะการยกกรณีของการฉ้อฉล หลอกหลวง หรือกรณีที่เกิดจากการ ตัดสินใจที่ผิดหลักศีลธรรม/จรรยา มาเป็นกรณีศึกษา ซึ่งคาดว่าจะทำให้ค่าความเต็มใจของนักศึกษา หรือความตระหนักพิจารณาถึงสวัสดิภาพสัตว์ และทัศนคติในการรักษาชีวิตของสัตว์มีเพิ่มขึ้น ซึ่งจะทำให้สวัสดิภาพสัตว์ดีขึ้น และเนื่องจากการวัดความตระหนักในคุณธรรมและจริยธรรม เป็นสิ่งที่ทำได้ยาก คณะผู้วิจัยได้เลือกใช้แบบทดสอบเป็นแบบวัดการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรม เพื่อสอบถามผู้ตอบหลังและทัศนคติความคิดเห็นเกี่ยวกับสัตว์ในลักษณะต่าง ๆ และประเมินจริยธรรม ของผู้ตอบแบบสอบถาม เพื่อทดสอบสมมุติฐานการวิจัย 2 ข้อ

สมมุติฐานการวิจัย

1. การสอนโดยใช้หลักสูตรจริยธรรมและสวัสดิภาพสัตว์ที่เน้นทฤษฎีหลักจริยธรรมควบคู่ไปกับการยกตัวอย่างประกอบ โดยเฉพาะการยกกรณีที่เกิดจากการตัดสินใจที่ผิดหลักศีลธรรม/จรรยา มาเป็นกรณีศึกษา จะมีผลทำให้นักศึกษาสาขาสัตวศาสตร์มีความตระหนักในเชิงคุณธรรมที่เปลี่ยนแปลงไป
2. นักศึกษาสาขาสัตวศาสตร์ที่ได้รับการสอนโดยใช้หลักสูตรจริยธรรมและสวัสดิภาพสัตว์ จะมีทัศนคติความคิดเห็น การยอมรับและความตระหนักต่อการใช้สัตว์หรือรักษาชีวิตของสัตว์ที่ดีขึ้น

อุปกรณ์และวิธีการ

การศึกษาครั้งนี้เป็นการวิจัย แบบกรณีศึกษา (Case Study) โดยการสุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาในครั้งนี้ประกอบด้วย นักศึกษาระดับปริญญาตรีสาขาสัตวศาสตร์ ในมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคล และมหาวิทยาลัยของรัฐ รวม 6 แห่ง

ขั้นตอนและวิธีวิจัย

1. แผนการวิจัย

การวิจัยมี 3 ระยะ ซึ่งใช้เวลาในการวิจัยจนเสร็จสมบูรณ์ในเวลา 2 ปีครึ่ง

ระยะที่ 1 : พัฒนาหลักสูตร และอุปกรณ์ที่ใช้ในการสอน (สื่อการสอน)

พัฒนาหลักสูตรจริยธรรมและสวัสดิภาพสัตว์ โดยการจัดประชุมคณาจารย์ นักวิชาการ และผู้เชี่ยวชาญ ทั้งในและต่างประเทศ สาขาวิชาสัตวศาสตร์ และสาขาวิชาวิทยาศาสตร์สุขภาพสัตว์ เพื่อพัฒนาและปรับปรุงเนื้อหาหลักสูตรการสร้างและตรวจสอบอุปกรณ์สื่อการสอน

1. ประชุมสัมมนาเชิงปฏิบัติการเรื่อง “การผลิตสัตว์อย่างยั่งยืน : มีจริยธรรม ปลอดภัย และเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม” ระหว่างวันที่ 4 – 5 กรกฎาคม 2550 ผู้ร่วมประชุมประกอบด้วย นักวิชาการ และผู้เชี่ยวชาญ ทั้งในและต่างประเทศ อาจารย์ในสาขาสัตวศาสตร์ และสาขาวิทยาศาสตร์สุขภาพสัตว์ รวมทั้งผู้ทรงคุณวุฒิ ซึ่งการประชุมสัมมนาเชิงปฏิบัติการครั้งนี้ ได้รับการสนับสนุนงบประมาณจากมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี และแหล่งทุนภายนอกจากสถาบันออสเตรเลีย – ไทย (Australian – Thai Institute; ATI)

2. ประชุมพัฒนาหลักสูตรรายวิชาด้านคุณธรรมและจริยธรรมเชิงวิชาชีพ สาขาสัตวศาสตร์ โดยจัดการประชุมสัมมนาเชิงปฏิบัติการ ณ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี คณะเทคโนโลยีการเกษตร รวม 2 ครั้ง

- ครั้งที่ 1 ระหว่างวันที่ 3 – 4 กรกฎาคม 2551 เพื่อจัดทำแนวทางร่างหลักสูตรรายวิชาจริยธรรมวิชาชีพทางสัตวศาสตร์ มีผู้ทรงคุณวุฒิ ได้แก่ ศ.ดร.ชาญวิทย์ วัชรพุกก์ รศ.ดร.ญานิน โอภาสพัฒนกิจ รศ.ดร.กานต์ สุขสุแพทย์ รศ.ดร.ประไพพรรณ สิทธิกุล และ Assoc.Prof.Dr.Dominique Blache ร่วมวิพากษ์หลักสูตรสาขาสัตวศาสตร์ (ฉบับปรับปรุงปี 2550) ของคณะเทคโนโลยีการเกษตร มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี

- ครั้งที่ 2 ระหว่างวันที่ 21 – 22 สิงหาคม 2551 ประชุมสัมมนาแนวทางจัดทำร่างหลักสูตรรายวิชาสาขาสัตวศาสตร์ เพื่อพัฒนาและปรับปรุงเนื้อหาหลักสูตรรายวิชาจริยธรรมและสวัสดิภาพสัตว์

3. สร้างและตรวจสอบอุปกรณ์สื่อการสอน เพื่อนำไปใช้ในการสอนเรื่องความมีคุณธรรมจริยธรรม จรรยาบรรณในการใช้สัตว์เพื่อวัตถุประสงค์ต่างๆ และหลักการด้านสวัสดิภาพสัตว์ สำหรับการสอนทางไกลให้นักศึกษาในสาขาสัตวศาสตร์แต่ละสถาบัน โดยจัดทำชุด CD สื่อการสอน 6 ชุด ใช้โปรแกรม Camtasia บันทึกภาพและเสียงประกอบการบรรยาย รวม 3 บทเรียน สื่อการสอนได้รับการตรวจสอบโดยผู้เชี่ยวชาญ ผศ.ดร.เพ็ญใจ สินธุนาการ เชนนิ่งส์

ระยะที่ 2 : นำหลักสูตรไปใช้ทดลองสอนนักศึกษา

มีการทดสอบวัดเหตุผลเชิงจริยธรรมและทัศนคติต่อสัตว์ของนักศึกษากลุ่มเป้าหมาย (นักศึกษสาขาทางสัตวศาสตร์ในมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคล และมหาวิทยาลัยของรัฐ รวม 6 แห่ง) โดยใช้แบบสอบถามทั้ง 4 ชุด ได้แก่ แบบสอบถามเหตุผลเชิงจริยธรรม (EPQ) แบบสำรวจทัศนคติความคิดเห็นด้านการใช้ประโยชน์และการปฏิบัติต่อสัตว์ชนิดต่างๆ (ATT) แบบวัดระดับความเข้าใจในคุณลักษณะของสัตว์แต่ละประเภท (AMS) และแบบสำรวจการยอมรับของการใช้สัตว์เพื่อจุดประสงค์ต่างๆ (ASS) เพื่อประเมินค่าจริยธรรมส่วนบุคคลและทัศนคติต่อสัตว์ของนักศึกษากลุ่มตัวอย่าง ก่อนการใช้สื่อการสอนเนื้อหาหลักสูตรรายวิชาจริยธรรมและสวัสดิภาพสัตว์ และทำการทดสอบแบบ Re-testing นักศึกษาทุกคนหลังผ่านการสอน

ระยะที่ 3 : ขยายผล

ทำการพัฒนาเนื้อหาวิชาจริยธรรมและสวัสดิภาพสัตว์เป็นหลักสูตรฝึกอบรม และจัดอบรมให้กับเกษตรกรผู้เลี้ยงสัตว์หรือผู้ประกอบการอุตสาหกรรมการผลิตสัตว์ที่สนใจ รวม 2 รุ่น

2. การกำหนดประชากรและตัวอย่าง

ประชากรกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ คือ นักศึกษสาขาสัตวศาสตร์ ชั้นปีที่ 4 ที่กำลังศึกษาในมหาวิทยาลัยของรัฐที่มีการเปิดสอนสาขาสัตวศาสตร์ รวมทั้งสิ้น 6 แห่ง ได้แก่ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคล และมหาวิทยาลัยของรัฐ กลุ่มประชากรได้มาโดยวิธีการกำหนดนักศึกษาที่เข้ารับการสอนด้วยสื่อการสอนที่สร้างขึ้นจากเนื้อหาสำคัญในรายวิชาจริยธรรมและสวัสดิภาพสัตว์ ใช้วิธีเลือกตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive sampling) โดยสุ่มด้วยวิธีการสุ่มอย่างง่าย (Simple random sampling) ของแต่ละชั้นเรียนๆ ละ 30 – 40 คน จำนวนรวมทั้งสิ้น 169 คน

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยแบบสอบถาม

แบบสอบถามที่ใช้คัดเลือกมาจากแบบสอบถามเหตุผลเชิงจริยธรรม ที่ได้รับการพัฒนามา และใช้โดยผู้เชี่ยวชาญในต่างประเทศ ที่สร้างขึ้นเพื่อทดสอบเรื่องทางสังคม ศีลธรรม และทัศนคติ ต่อสัตว์หรือการปฏิบัติต่อสัตว์ แบบสอบถามเหล่านี้ ได้รับอนุญาตจากเจ้าของงานวิจัยและถูกแปล เป็นภาษาไทย

การแปลแบบสอบถาม

ใช้ผู้แปลที่สามารถพูดเขียนได้สองภาษา และ ผู้แปลที่มีคุณสมบัติที่เหมาะสม มีการตรวจสอบ การแปลภาคภาษาไทยด้วยการแปลกลับ (Back translation) เพื่อให้ได้ผลการแปลที่ดีที่สุด (Brislin, *et al.* 1973)

ขั้นตอนต่างๆ ของกระบวนการแปลมีดังนี้

1. ใช้นุคลากรในการแปลแบบสอบถามที่มีคุณสมบัติที่เหมาะสม (นักแปล หรืออาจารย์ด้าน ภาษา) คือ ศศ.วิไลพร พรหมรัตน์ และผู้ทำงานในสาขาสัตวศาสตร์หรืออาจารย์ซึ่งจบการศึกษา จากมหาวิทยาลัยต่างประเทศที่สามารถใช้ทั้ง 2 ภาษาได้เป็นอย่างดีอีก 1 คน คือ ดร.แสนศักดิ์ นาคะ วิสุทธิ์ กระบวนการแปลจะใช้คำที่มีการใช้ที่คล้ายๆ กันเหมือนกันบ่อยครั้งในทั้งสองภาษา
2. การแปลจากขั้นตอนที่ 1 จะได้รับการทดสอบโดยบุคลากรที่เป็นอาจารย์ที่สอนระดับ มหาวิทยาลัยที่จบการศึกษาจากมหาวิทยาลัยต่างประเทศ และสามารถใช้ทั้ง 2 ภาษาได้เป็นอย่างดี จำนวน 2 กลุ่มๆ ละ 2 คน ประกอบด้วย รศ.ดร.ญาณิน โอภาสพัฒนกิจ รศ.ดร.รณชัย สิทธิไกรพงษ์ รศ.ดร.กานต์ สุขสุแพทย์ และรศ.ดร.จำลอง โพธิ์บุญ โดยให้แปลแบบสอบถามทั้งสองภาษา กลุ่มที่หนึ่งจะถูกขอให้อ่านแปลคำถามครั้งแรกเป็นภาษาไทย และครั้งหลังแปลเป็นภาษาอังกฤษ และทำสลับกันทั้ง 2 กลุ่ม
3. ข้อที่แปลไม่ตรงกันจะถูกนำมาแปลและมีการนำมาเปรียบเทียบในลำดับต่อมา
4. หลังจากมีการแปลเสร็จสิ้น แบบสอบถามจะถูกตรวจสอบโดยนักจิตวิทยา/การศึกษา คือ ศศ.ดร.เพียงใจ สินธุนาคาร เชนนิงส์
5. หลังจากนั้น จึงทำการยืนยันการแปลแบบสอบถามกลับโดยผู้วิจัย

การทดสอบคุณภาพเครื่องมือแบบสอบถาม

1. นำแบบสอบถามที่สร้างเสร็จแล้วไปทดลองใช้ (Try out) กับกลุ่มประชากรที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่างที่จะศึกษาค้นคว้าในครั้งนี้ ซึ่งเป็นนักศึกษาสาขาสัตวศาสตร์ซึ่งไม่ใช่กลุ่มเป้าหมาย
2. นำผลการทดลองครั้งนี้มาหาความเชื่อมั่นของแบบสอบถาม (Reliability) ด้วยวิธีสัมประสิทธิ์แอลฟา (Alpha-coefficient) ตามวิธีของครอนบาค (Cronbach) และคูเดอร์ ริชาร์ดสัน (Kuder Richardson's Method) ได้ค่าความเชื่อมั่นอย่างน้อย 0.70 เพื่อให้เกิดค่าความตรงสำหรับกลุ่มตัวอย่างในประเทศไทย ก่อนนำไปใช้

แบบสอบถามประกอบด้วย

- 1) Demographic questionnaire แบบสอบถามด้านชีวิตลักษณะประชากร
แบบสอบถามลักษณะประชากรที่เป็นแบบเฉพาะทาง ซึ่งมีการพัฒนาสำหรับกลุ่มคนที่เจาะจง เป้าหมาย คือ หาข้อมูลอาชีพของผู้ปกครองที่สัมพันธ์กันสำหรับประชากรตัวอย่างรวมทั้ง เพศอายุ จำนวนสัตว์เลี้ยง และภูมิหลังอื่นๆ
- 2) Ethical Position Questionnaire or EPQ (Forsyth, 1980)
แบบสอบถามนี้มีการพัฒนามาและใช้มานานกว่า 20 ปี ประกอบด้วย คำถามเชิงคุณภาพ 20 ข้อ ใช้ประเมินเรื่องแนวคิดจริยธรรม การวัดค่าตอบรับเชิงคุณธรรมของแต่ละข้อ วัดความคิดเห็นด้วยและไม่เห็นด้วยของผู้ตอบแบบสอบถาม ใช้การวัดความคิดเห็น 9 ระดับ (9-point scale)
- 3) Attitude towards treatment of Animals or ATT (Braithwaite and Braithwaite, 1982; Bowd, 1984)
แบบสอบถามใช้สำรวจทัศนคติความคิดเห็นด้านการใช้ประโยชน์หรือการจัดการที่สัมพันธ์กับการปฏิบัติต่อสัตว์ชนิดต่างๆ ทั้งวิธีที่ไม่ทำให้สัตว์เจ็บปวด หรือทำให้เกิดความเจ็บปวด จนถึงตาย รวมถึงความคิดเห็นเชิงคุณธรรมอื่นๆ เช่น ความรู้สึกผิดที่นำสัตว์มาเป็นอาหาร เป็นต้น โดยใช้คำถามรวม 74 ข้อ คำถามเชิงคุณภาพแต่ละข้อวัดความคิดเห็นด้วยและไม่เห็นด้วยของผู้ตอบแบบสอบถาม ใช้การวัดความคิดเห็น 5 ระดับ (5-point scale)
- 4) Animal Mental Survey or AMS (Herzog and Galvin, 1997)
แบบสอบถามชุดนี้ใช้วัดความคิดเห็นที่มีต่อการรับรู้ของควมมีสติ สภาพจิตใจ และคุณลักษณะของสัตว์ชนิดต่างๆ โดยใช้คำถามเชิงคุณภาพเกี่ยวกับสัตว์ทั้งหมด 19 ชนิด ภายใต้อันตราย 11 หัวข้อ เช่น “How intelligent do you think each of the following animals are” เราถามคำถามเพื่อวัดระดับความเข้าใจในคุณลักษณะของสัตว์แต่ละประเภท เช่น การรับรู้ความเจ็บปวด ทรมาน ความฉลาด ความมีสติรู้ตัว อารมณ์ และความรู้สึกนึกคิด ในคำถามแต่ละข้อวัดความคิดเห็นด้วยและไม่เห็นด้วยของผู้ตอบแบบสอบถาม ใช้การวัดความคิดเห็น (5-point scale)

5) Attitude Towards Animal Scale or ASS (Driscoll, 1992)

แบบสอบถามนี้วัดค่าการยอมรับของกลุ่มตัวอย่างที่มีต่อการใช้สัตว์เพื่อจุดประสงค์ที่หลากหลาย ประกอบด้วย ตัวอย่างคำถามเกี่ยวกับการใช้ประโยชน์ด้านต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นด้านกรทดลองทางการแพทย์เพื่อการศึกษา การทดลองยาเพื่อใช้เป็นอาหาร เครื่องนุ่งห่มหรือเครื่องประดับ เกมสกีฬา หรือความสะดวกสบายของมนุษย์ หรือการดูแลรักษาสัตว์แต่ละชนิดรวม 35 ชนิด ตั้งแต่สัตว์ไม่มีกระดูกสันหลัง สัตว์ครึ่งบกครึ่งน้ำ สัตว์เลี้ยงลูกด้วยนม สัตว์ฟาร์ม จนถึงไพรเมท และในคำถามตัวอย่างแต่ละข้อวัดความคิดเห็นด้วยและไม่เห็นด้วยของผู้ตอบแบบสอบถามในการนำสัตว์มาใช้ทั้งที่เกี่ยวข้องกับการแยกสัตว์จากฝูงหรือพ่อแม่ จนถึงทำให้สัตว์ตาย โดยใช้การวัดความคิดเห็น 5 ระดับ (5-point scale)

การเก็บข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูล

ข้อมูลทัศนคติต่อสัตว์ของนักศึกษาในกลุ่มเป้าหมายจะถูกวัดค่าเป็น Sub sample โดยใช้แบบทดสอบทั้ง 5 ชุด การเปรียบเทียบด้วยผลคะแนนที่ได้รับระหว่างก่อนและหลังจากการใช้หลักสูตรจริยธรรมและสวัสดิภาพสัตว์ แสดงค่าความตรง (Validity) และค่าความมีประสิทธิภาพ (Efficiency) ของการใช้หลักสูตรเพื่อปรับทัศนคติต่อสัตว์

การเก็บรวบรวมข้อมูล ดำเนินตามขั้นตอนดังนี้

1. นำแบบสอบถามไปทำการเก็บข้อมูลกับกลุ่มตัวอย่าง โดยให้นักศึกษابันทึกข้อมูลด้วยตนเอง
2. เมื่อได้รับแบบสอบถามคืน ผู้วิจัยได้ดำเนินการตรวจสอบความถูกต้องสมบูรณ์ของการตอบแบบสอบถาม โดยเลือกเฉพาะฉบับที่สมบูรณ์ เพื่อนำผลการตอบไปจัดกระทำและวิเคราะห์

การวิเคราะห์ข้อมูลข้อมูลและสถิติที่ใช้

ผู้วิจัยอาศัยคอมพิวเตอร์ใช้โปรแกรมสำเร็จรูป SPSS วิเคราะห์ข้อมูล โดยจัดกระทำตามขั้นตอน ดังนี้

1. นำแบบสอบถามที่ได้คืนมาทั้งหมดมาตรวจสอบความถูกต้องสมบูรณ์
2. นำข้อมูลมาลงรหัส (Coding) และบันทึกลงคอมพิวเตอร์ เพื่อเตรียมวิเคราะห์
3. ตรวจสอบผลการบันทึกรหัส
4. นำข้อมูลที่ได้บันทึกแล้วไปประมวลผล เพื่อวิเคราะห์ข้อมูลดังต่อไปนี้

หาค่าร้อยละ (Percentage) ของจำนวนกลุ่มตัวอย่าง จำแนกตามตัวแปรอิสระจากแบบสอบถามตอนที่ 1 คือ ลักษณะทางประชากรของผู้ตอบแบบสอบถาม และหาคะแนนความคิดเห็นจากแบบสอบถามแต่ละชุด ค่าคะแนนเฉลี่ย (Arithmetic mean) ค่าความเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard error of mean) เพื่อวัดการกระจายของข้อมูล และทำการวิเคราะห์ความแปรปรวนที่มีการวัดซ้ำ (Anova Repeated Measurement) ในแต่ละแบบสอบถาม (ก่อนทดลองสอนและหลังทดลองสอน) โดยศึกษาผลของตัวแปรอิสระมากกว่า 2 ตัว ได้แก่ ระยะเวลา เพศ และสถาบัน

ในการประมาณค่าคะแนน คิดตามระดับของแต่ละแบบสอบถามที่ใช้ คือ ให้คะแนนตั้งแต่ 1 – 5 ในแบบสอบถามที่มี 5 ระดับ คือ “ไม่เห็นด้วยอย่างมาก” ถึง “เห็นด้วยอย่างมาก” และให้คะแนนตั้งแต่ 1 – 9 ในแบบสอบถามที่มี 9 ระดับ คือ “ไม่เห็นด้วยอย่างมากที่สุด” ถึง “เห็นด้วยอย่างมากที่สุด” นักศึกษาที่ได้คะแนนรวมสูงกว่าค่าเฉลี่ยแสดงว่ามีทัศนคติความคิดเห็นต่อสัตว์เชิงบวก หรือทัศนคติที่ดีกว่านักศึกษาที่ได้คะแนนรวมต่ำกว่าค่าเฉลี่ย

สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

1. สถิติพื้นฐาน

- ค่าร้อยละ (Percentage)
- ค่าคะแนนเฉลี่ย (Arithmetic mean)
- ค่าความเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard error of means) ทดสอบความเชื่อมั่นของแบบสอบถาม

2. ในส่วนของทัศนคติ ใช้วิธีการหาค่าสัมประสิทธิ์ความเชื่อมั่น (Reliability coefficient alpha) โดยใช้สูตรหาค่าสัมประสิทธิ์อัลฟาของครอนบาค (Cronbach' coefficient) และคูเดอริชาร์ดสัน (Kuder Richardson's method)

3. สถิติสำหรับทดสอบสมมุติฐาน

การวิเคราะห์ความแปรปรวนที่มีการวัดซ้ำ (Anova Repeated Measurement) โดยศึกษาผลของตัวแปรอิสระ ได้แก่ สถาบัน และ เพศ เพื่อเปรียบเทียบความแตกต่างของคะแนนเฉลี่ย (Mean) และค่าความเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard error of means) ของคะแนนความคิดเห็นของนักศึกษาก่อนทดลองสอนและหลังทดลองสอน

สถานที่และระยะเวลาที่ทำการศึกษา

สถานที่ทำการศึกษา มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี วิทยาเขตปทุมธานี
มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา วิทยาเขตพิษณุโลก
มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลสุวรรณภูมิ วิทยาเขตหันตรา
มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลศรีวิชัย วิทยาเขตนครศรีธรรมราช
มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง

ระยะเวลาที่ทำการศึกษา มีนาคม พ.ศ. 2551 – กันยายน พ.ศ. 2552

ผลการศึกษา

การวิจัยเรื่อง “การพัฒนาจริยธรรมทางวิชาชีพสัตวศาสตร์ : กรณีศึกษา – การใช้หลักสูตรจริยธรรมและสวัสดิภาพสัตว์เพื่อปรับทัศนคติต่อสัตว์ของนักศึกษาสาขาสัตวศาสตร์” เป็นการวิจัยเชิงทดลอง มีจุดมุ่งหมายเพื่อพัฒนาเนื้อหาบรรยายวิชาจริยธรรมและสวัสดิภาพสัตว์นี้เป็นวิชาเลือกสำหรับสอนในหลักสูตรสัตวศาสตร์ (ฉบับปรับปรุงปี 2550) ของคณะเทคโนโลยีการเกษตร มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรีใหม่ ซึ่งยังไม่ปรากฏในหลักสูตรสัตวศาสตร์ของสถาบันอื่น ผู้ทำการวิจัยจึงได้จัดประชุมเพื่อพัฒนาเนื้อหาหลักสูตรรายวิชาจริยธรรมและสวัสดิภาพสัตว์ โดยมีผู้ทรงคุณวุฒิจากหลายสถาบันทั้งในและต่างประเทศเข้าร่วมประชุมวิพากษ์ปรับปรุงเนื้อหาหลักสูตร แล้วนำเนื้อหาสำคัญบางส่วนมาสร้างตัวอย่างสื่อการสอน โดยใช้การเน้นทั้งทฤษฎีหลักจริยธรรมควบคู่ไปกับการยกตัวอย่างประกอบ โดยเฉพาะกรณีที่เกิดจากการตัดสินใจที่ผิดหลักศีลธรรม/จรรยา มาเป็นกรณีศึกษา เพื่อใช้ปรับทัศนคติของนักศึกษาสาขาสัตวศาสตร์ที่มีต่อสัตว์ต่างๆ สร้างความตระหนักด้านคุณธรรมและจริยธรรมในการใช้สัตว์ และประเมินว่านักศึกษาที่ได้รับการทดลองสอนเนื้อหาสำคัญในแต่ละกลุ่ม มีทัศนคติ ความคิดเห็น รวมถึงความตระหนักด้านคุณธรรมและจริยธรรม แตกต่างจากก่อนรับการทดลองสอนหรือไม่ อย่างไร จากแบบสอบถาม 5 ชุด

1. Demographic questionnaire แบบสอบถามด้านชีวิตลักษณะประชากร เพื่อหาข้อมูลอาชีพของผู้ปกครองที่สัมพันธ์กันสำหรับประชากรตัวอย่าง รวมทั้ง อายุ จำนวนสัตว์เลี้ยง และภูมิหลัง

2. Ethical Position Questionnaire or EPQ (Forsyth, 1980) ประกอบด้วยคำถามเชิงคุณภาพ 20 ข้อ ใช้ประเมินเรื่องแนวคิดจริยธรรม การวัดค่าตอบรับเชิงคุณธรรมของแต่ละข้อวัดความคิดเห็นด้วยและไม่เห็นด้วยของผู้ตอบแบบสอบถาม ใช้การวัดความคิดเห็น 9 ระดับ (9-point scale)

3. Attitude towards treatment of Animals or ATT (Braithwaite and Braithwaite, 1982; Bowd, 1984) ใช้สำรวจทัศนคติความคิดเห็นด้านการใช้ประโยชน์หรือการจัดการที่สัมพันธ์กับการปฏิบัติต่อสัตว์ชนิดต่างๆ โดยใช้คำถามรวม 74 ข้อ คำถามเชิงคุณภาพแต่ละข้อวัดความคิดเห็นด้วยและไม่เห็นด้วยของผู้ตอบแบบสอบถาม ใช้การวัดความคิดเห็น 5 ระดับ (5-point scale)

4. Animal Mental Survey or AMS (Herzog and Galvin, 1997) ใช้วัดความคิดเห็นที่มีต่อการรับรู้ของควมมีสติ สภาพจิตใจและคุณภาพลักษณะของสัตว์ชนิดต่างๆ โดยใช้คำถามเชิงคุณภาพเกี่ยวกับสัตว์ทั้งหมด 19 ชนิด ภายใต้อายุ 11 หัวข้อ เพื่อวัดระดับความเข้าใจในคุณลักษณะ

ของสัตว์แต่ละประเภท และในคำถามแต่ละข้อวัดความคิดเห็นด้วยและไม่เห็นด้วยของผู้ตอบแบบสอบถาม ใช้การวัดความคิดเห็น (5-point scale)

5. Attitude Towards Animal Scale or ASS (Driscoll, 1992) ใช้วัดค่าการยอมรับของการใช้สัตว์เพื่อจุดประสงค์ที่หลากหลาย ประกอบด้วยตัวอย่างคำถามเกี่ยวกับการใช้ประโยชน์หรือการรักษาสัตว์แต่ละชนิด รวม 35 ตัวอย่าง และในคำถามตัวอย่างแต่ละข้อวัดความคิดเห็นด้วยและไม่เห็นด้วยของผู้ตอบแบบสอบถาม ใช้การวัดความคิดเห็น 5 ระดับ (5-point scale)

การวิจัยครั้งนี้ได้นำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูล เริ่มจากลักษณะทางชีวสังคมและภูมิหลังของกลุ่มตัวอย่าง ตามด้วยผลการวิเคราะห์ข้อมูลตามสมมติฐานลักษณะทางชีวสังคมและภูมิหลังของกลุ่มตัวอย่าง

กลุ่มตัวอย่างของงานวิจัยนี้คือ นักศึกษาระดับปริญญาตรี ชั้นปีที่ 4 สาขาสัตวศาสตร์ รวมจำนวน 169 คน ในสถาบันการศึกษาของรัฐทั้ง 6 แห่ง คือ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา วิทยาเขตพิษณุโลก มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลสุวรรณภูมิ วิทยาเขตหันตรา มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลศรีวิชัย วิทยาเขตนครศรีธรรมราช มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ และสถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง จากนักศึกษาทั้งหมดที่ทำแบบสอบถามในรอบแรก 169 คน นั้น ได้ตอบแบบสอบถามที่สมบูรณ์ 148 คน ลักษณะชีวสังคมและภูมิหลังของกลุ่มตัวอย่าง มีดังนี้ (แสดงในตารางที่ 1) นักศึกษาส่วนใหญ่เป็นนักศึกษาหญิงถึงร้อยละ 64.9 (96 คน) และนักศึกษาชายร้อยละ 35.1 (52 คน) มีช่วงอายุตั้งแต่ 19 ถึง 27 ปี (อายุเฉลี่ย 21.7 ± 0.1) นักศึกษาร้อยละ 56.5 (83 คน) มีภูมิลำเนาในเมือง และมีภูมิลำเนาเดิมในชนบทร้อยละ 43.5 (64 คน) โดยผู้ปกครองของนักศึกษาส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรถึงร้อยละ 55.4 (82 คน) รองลงมาคือ มีอาชีพอื่นๆ ร้อยละ 20.9 (31 คน) อาชีพครู/อาจารย์ ร้อยละ 8.1 (12 คน) อาชีพทหาร/ตำรวจ ร้อยละ 4.0 (6 คน) พนักงานบริษัท เจ้าของธุรกิจ และพนักงานรัฐวิสาหกิจ ร้อยละ 3.4 (อาชีพละ 5 คน) และร้อยละ 1.4 (จำนวน 2 คน) เป็นคนงาน/ลูกจ้าง จำนวนสัตว์เลี้ยงของนักศึกษาส่วนใหญ่ร้อยละ 45.9 (68 คน) มีสัตว์เลี้ยงมากกว่า 4 ตัว รองลงมาคือ ร้อยละ 19.6 (29 คน) มีสัตว์เลี้ยง 2 ตัว นักศึกษาร้อยละ 12.2 (18 คน) ไม่มีสัตว์เลี้ยงเลย และนักศึกษาเพียงร้อยละ 4.7 (7 คน) มีสัตว์เลี้ยง 4 ตัว ในขณะที่นักศึกษาที่มีสัตว์เลี้ยงเพียงตัวเดียวหรือมีสัตว์เลี้ยง 3 ตัว มีร้อยละ 8.8 (13 คน) ทั้งนี้ นักศึกษาส่วนมากนับถือศาสนาพุทธ (ร้อยละ 96 หรือ 142 คน) และในจำนวนนี้มีนักศึกษาร้อยละ 76.9 ที่ปฏิบัติศาสนกิจบางครั้ง นักศึกษาปฏิบัติศาสนกิจบ่อยครั้งมีจำนวน 28 คน หรือร้อยละ 18.9 มีเพียงร้อยละ 1.4 (2 คน) ของนักศึกษาที่ปฏิบัติศาสนกิจทุกวัน และที่เหลืออีก 3 คน คิดเป็นร้อยละ 2.0 ไม่เคย

ปฏิบัติศาสนกิจเลย นักศึกษาส่วนใหญ่จำนวน 130 คน หรือร้อยละ 87.8 บริโภคเนื้อสัตว์ที่เหลืออีกเพียงร้อยละ 12.2 หรือ 18 คน ไม่บริโภคเนื้อสัตว์

ตารางที่ 1 ค่าสถิติข้อมูลลักษณะชีวสังคมและภูมิหลังของกลุ่มตัวอย่างสาขาสัตวศาสตร์ จากสถาบันการศึกษาของรัฐ 6 แห่ง

ลักษณะทั่วไปของกลุ่มตัวอย่าง		จำนวน (คน)	ร้อยละ	ข้อมูลไม่ สมบูรณ์
สถาบัน (N=148)	1	21	14.1	5
	2	37	25.0	5
	3	30	20.3	0
	4	30	20.3	0
	5	30	20.3	9
	6	0	0	21
เพศ (N=138)	หญิง	96	64.9	
	ชาย	52	35.1	
อายุ (N=148)	19 - 27 ปี	148	27.1	(ค่าเฉลี่ย)
อาชีพผู้ปกครอง (N=148)	พนักงานบริษัท	5	3.4	
	เกษตรกร	82	55.4	
	ทหาร/ตำรวจ	6	4.0	
	เจ้าของธุรกิจ	5	3.4	
	ครู/อาจารย์	12	8.1	
	คนงาน/ลูกจ้าง	2	1.4	
	รัฐวิสาหกิจ	5	3.4	
	อาชีพอื่นๆ	31	20.9	

ตารางที่ 1 ค่าสถิติข้อมูลลักษณะชีวสังคมและภูมิหลังของกลุ่มตัวอย่าง (ต่อ)

ลักษณะทั่วไปของกลุ่มตัวอย่าง		จำนวน (คน)	ร้อยละ
ภูมิลำเนา (N=148)	ในเมือง	83	56.5
	ชนบท	64	43.5
จำนวนสัตว์เลี้ยง (N=148)	ไม่มี	18	12.2
	1 ตัว	13	8.8
	2 ตัว	29	19.6
	3 ตัว	13	8.8
	4 ตัว	7	4.7
	≥ 5 ตัว	68	45.9
ศาสนา (N=148)	พุทธ	142	96.0
	คริสต์	4	2.6
	อิสลาม	0	0
	ไม่มีศาสนา	1	0.7
	ข้อมูลสูญหาย	1	0.7
ปฏิบัติศาสนกิจ (N=148)	ไม่เคย	3	2.0
	บางครั้ง	113	76.3
	บ่อยครั้ง	28	18.9
	ทุกวัน	2	1.4
	ข้อมูลสูญหาย	2	1.4
บริโภค (N=148)	บริโภคเนื้อสัตว์	130	87.8
	ไม่บริโภคเนื้อสัตว์	18	12.2

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

การเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลในตอนต่อไปนี้เป็นข้อเสนอผลตามสมมติฐาน ผลการวิเคราะห์ความแปรปรวนแบบสองทาง (Two-Way Analysis of Variance) ของ

1. ค่าเฉลี่ยคะแนนคุณธรรมและจริยธรรมส่วนบุคคล (EPQ) ของนักศึกษากลุ่มตัวอย่าง ก่อนการสอบกับหลังการสอบ ด้วยสื่อการสอนที่สร้างจากเนื้อหาหลักสูตรรายวิชาจริยธรรมและ สวัสดิภาพสัตว์
2. ค่าเฉลี่ยคะแนนทัศนคติความคิดเห็นต่อความเจ็บปวดที่มีต่อสัตว์ประเภทต่างๆ (ATT) ของนักศึกษากลุ่มตัวอย่าง ก่อนการสอบกับหลังการสอบ
3. ค่าเฉลี่ยคะแนนการยอมรับของการใช้สัตว์เพื่อจุดประสงค์ที่หลากหลาย (ASS) ของ นักศึกษากลุ่มตัวอย่าง ก่อนการสอบกับหลังการสอบ
4. ค่าเฉลี่ยคะแนนทัศนคติความคิดเห็นเกี่ยวกับการรับรู้ของควมมีสติ สภาวะจิตใจและ คุณลักษณะต่างๆ ของสัตว์ (AMS) ของนักศึกษากลุ่มตัวอย่าง ก่อนการสอบกับหลังการสอบ

ผลการวิเคราะห์เปรียบเทียบค่าเฉลี่ยของคะแนนคุณธรรมและจริยธรรมส่วนบุคคล (EPQ) ของกลุ่มนักศึกษาที่ได้รับการสอนด้วยสื่อการสอนที่สร้างขึ้นจากเนื้อหาในหลักสูตรรายวิชา จริยธรรมและสวัสดิภาพสัตว์

การเปรียบเทียบคะแนน EPQ ของกลุ่มตัวอย่าง ระหว่างก่อนและหลังการได้รับการสอน ตามเนื้อหาในหลักสูตรรายวิชาจริยธรรมและสวัสดิภาพสัตว์ (ตารางที่ 2) พบว่าค่าคะแนนเฉลี่ย คุณธรรมและจริยธรรมส่วนบุคคลระหว่างช่วงก่อนและหลังการทดลองสอนจากประเด็นคำถาม ด้าน Idealism แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($P < 0.05$) โดยค่าคะแนน EPQ ที่ลดลง เมื่อเปรียบเทียบกับช่วงก่อนเข้ารับการสอบ เมื่อพิจารณาประเด็นคำถามด้าน Relativism กลับไม่ พบความแตกต่างทางสถิติ ระหว่างก่อนและหลังทดลองสอน ($P > 0.05$) แต่พบว่านักศึกษาที่มาจาก ต่างสถาบัน มีค่าคะแนน EPQ แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.005 แต่คะแนน EPQ ของนักศึกษาเพศหญิงและชายไม่มีความแตกต่างกันทางสถิติ ($P > 0.1$)

ตารางที่ 2 แสดงผลการเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยคะแนน EPQ (\pm se) ของนักศึกษากลุ่มตัวอย่าง ระหว่างก่อนและหลังการทดลองสอนตามเนื้อหาในหลักสูตรรายวิชาจริยธรรมและสวัสดิภาพสัตว์

กลุ่มตัวอย่าง (สถาบัน)	IDEALISM		RELATIVISM	
	ก่อนสอน	หลังสอน	ก่อนสอน	หลังสอน
1	71.5 \pm 2.2	67.0 \pm 2.0	59.4 \pm 2.3	62.3 \pm 2.4
2	73.6 \pm 1.3	67.5 \pm 2.4	60.3 \pm 2.1	55.2 \pm 2.0
3	73.6 \pm 2.2	73.5 \pm 1.8	68.6 \pm 2.0	66.5 \pm 2.6
4	71.0 \pm 1.8	66.9 \pm 2.1	61.8 \pm 2.5	63.9 \pm 2.3
5	74.2 \pm 1.5	72.7 \pm 2.2	64.6 \pm 1.9	56.4 \pm 2.3
รวม	72.9 \pm 0.8	69.6 \pm 1.0	63.0 \pm 1	60.5 \pm 1
P-value	IDEALISM		RELATIVISM	
เวลา	0.007*		0.069	
สถาบัน	0.132		0.005*	
สถาบัน x เวลา	0.492		0.063	
เพศ	0.83		0.86	
เพศ x เวลา	0.73		0.88	

หมายเหตุ : ไม่นับรวมข้อมูลจากสถาบันที่ 6 เนื่องจากข้อมูลไม่สมบูรณ์มากกว่าร้อยละ 70

*แตกต่างอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ ≤ 0.05

ผลการเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยคะแนนทัศนคติความคิดเห็นเกี่ยวกับการใช้ประโยชน์หรือการปฏิบัติต่อสัตว์ฟาร์ม (ตารางที่ 3) พบว่า ทัศนคติความคิดเห็นของนักศึกษาเกี่ยวกับการใช้ประโยชน์จากสัตว์ฟาร์ม ในช่วงก่อนและหลังการได้รับการสอน แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ $P < 0.05$ โดยนักศึกษาเมื่อได้รับการสอนมีค่าคะแนนความคิดเห็นจากการใช้ประโยชน์จากสัตว์ฟาร์มเพิ่มขึ้น เมื่อเทียบกับก่อนเข้ารับการสอน

ตารางที่ 3 ค่าเฉลี่ยคะแนนทัศนคติความคิดเห็นต่อการใช้ประโยชน์หรือการปฏิบัติต่อสัตว์ฟาร์ม ATT (mean \pm se) ของนักศึกษาในกลุ่มตัวอย่าง ระหว่างก่อนและหลังการทดลองสอนตามเนื้อหาในหลักสูตรรายวิชาจริยธรรมและสวัสดิภาพสัตว์

สถาบัน	สัตว์ฟาร์ม	
	ก่อนสอน	หลังสอน
1	1.93 \pm 0.09	2.00 \pm 0.08
2	1.91 \pm 0.07	2.13 \pm 0.09
3	1.94 \pm 0.09	2.01 \pm 0.07
4	1.99 \pm 0.07	1.99 \pm 0.10
5	1.79 \pm 0.07	1.89 \pm 0.07
รวม	1.92 \pm 0.04	2.01 \pm 0.04
เพศ	สัตว์ฟาร์ม	
	ก่อนสอน	หลังสอน
หญิง	1.88 \pm 0.04	1.95 \pm 0.04
ชาย	1.97 \pm 0.06	2.12 \pm 0.08
P-value		
เวลา	0.04*	
สถาบัน	0.51	
สถาบัน x เวลา	0.60	
เพศ	0.29	
เพศ x เวลา	0.44	

หมายเหตุ : ไม่นับรวมข้อมูลจากสถาบันที่ 6 เนื่องจากข้อมูลไม่สมบูรณ์

*แตกต่างอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ ≤ 0.05

ตารางที่ 4 ค่าเฉลี่ยคะแนนทัศนคติความคิดเห็นต่อการใช้ประโยชน์หรือการปฏิบัติต่อสัตว์ ATT (mean \pm se) ของนักศึกษาในกลุ่มตัวอย่างที่มีต่อการใช้สัตว์เพื่อเป็นอาหาร เมื่อได้รับการปฏิบัติด้วยวิธีที่เจ็บปวดและวิธีที่ไม่เจ็บปวด ระหว่างก่อนและหลังการทดลองสอนตามเนื้อหาวิชาจริยธรรมและสวัสดิภาพสัตว์

สถาบัน	สัตว์ที่ใช้เป็นอาหาร (วิธีเจ็บปวด)		สัตว์ที่ใช้เป็นอาหาร (ไม่เจ็บปวด)	
	ก่อนสอน	หลังสอน	ก่อนสอน	หลังสอน
1	1.73 \pm 0.1	1.87 \pm 0.1	3.42 \pm .08	3.36 \pm 0.08
2	2.00 \pm 0.1	1.87 \pm 0.1	3.29 \pm 0.1	3.03 \pm 0.12
3	1.9 \pm 0.12	1.91 \pm 0.09	3.31 \pm 0.1	3.31 \pm 0.1
4	1.88 \pm 0.09	1.97 \pm 0.10	3.27 \pm 0.1	2.99 \pm 0.1
5	1.83 \pm 0.09	1.81 \pm 0.1	3.53 \pm 0.06	3.11 \pm 0.1
รวม	1.89 \pm 0.05	1.89 \pm 0.04	3.36 \pm 0.04	3.14 \pm 0.05

เพศ	สัตว์ที่ใช้เป็นอาหาร (วิธีเจ็บปวด)		สัตว์ที่ใช้เป็นอาหาร (ไม่เจ็บปวด)	
	ก่อนสอน	หลังสอน	ก่อนสอน	หลังสอน
หญิง	1.84 \pm 0.05	1.81 \pm 0.05	3.37 \pm 0.05	3.11 \pm 0.07
ชาย	1.96 \pm 0.09	2.02 \pm 0.08	3.34 \pm 0.07	3.20 \pm 0.08

P-value	สัตว์ที่ใช้เป็นอาหาร (วิธีเจ็บปวด)		สัตว์ที่ใช้เป็นอาหาร (ไม่เจ็บปวด)	
	ก่อนสอน	หลังสอน	ก่อนสอน	หลังสอน
เวลา		0.66		0.001**
สถาบัน		0.71		0.16
สถาบัน x เวลา		0.61		0.18
เพศ		0.03*		0.54
เพศ x เวลา		0.54		0.44

หมายเหตุ : *แตกต่างอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ ≤ 0.05

**แตกต่างอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ ≤ 0.001

ตารางที่ 5 ค่าเฉลี่ยคะแนนทัศนคติความคิดเห็นต่อการใช้ประโยชน์หรือการปฏิบัติต่อสัตว์ ATT (mean±se) ของนักศึกษา ที่มีต่อการใช้สัตว์เพื่อเกมสกีฬา เมื่อได้รับการปฏิบัติด้วยวิธีที่เจ็บปวดและวิธีที่ไม่เจ็บปวด ระหว่างก่อนและหลังการทดลองสอนตามเนื้อหาในหลักสูตรรายวิชาจริยธรรมและสวัสดิภาพสัตว์

ค่าคะแนนความคิดเห็นต่อการปฏิบัติต่อสัตว์	สัตว์ที่ใช้เพื่อการกีฬา (วิธีเจ็บปวด)		สัตว์ที่ใช้เพื่อการกีฬา (วิธีไม่เจ็บปวด)	
	ก่อนสอน	หลังสอน	ก่อนสอน	หลังสอน
		2.07 ± 0.05	2.14 ± 0.05	1.81 ± 0.04
P-value				
เวลา	0.30		0.86	
สถาบัน	0.13		0.14	
สถาบัน x เวลา	0.06		0.64	
เพศ	0.03*		0.33	
เพศ x เวลา	0.13		0.79	

หมายเหตุ: *แตกต่างอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ ≤ 0.05

ผลการวิเคราะห์เปรียบเทียบค่าเฉลี่ยของคะแนนทัศนคติความคิดเห็นด้านการใช้ประโยชน์จากสัตว์ เพื่อใช้เป็นอาหารเมื่อได้รับการปฏิบัติด้วยวิธีที่เจ็บปวดและวิธีที่ไม่เจ็บปวดของกลุ่มนักศึกษาทั้งก่อนและหลังการสอน แสดงในตารางที่ 4 พบว่า กรณีเมื่อสัตว์ที่ใช้เป็นอาหารได้รับการปฏิบัติด้วยวิธีที่ไม่เจ็บปวด ทัศนคติความคิดเห็นของนักศึกษาในช่วงก่อนและหลังการสอน แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญยิ่งทางสถิติที่ระดับ $P = 0.001$ โดยมีค่าคะแนน ATT ลดลงหลังได้รับการสอน (3.36 ± 0.04 vs 3.14 ± 0.05) และพบว่ากรณีเมื่อสัตว์ที่ใช้เป็นอาหารได้รับการปฏิบัติด้วยวิธีที่เจ็บปวด ค่าคะแนน ATT ของนักศึกษาเพศหญิงและชายมีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($P < 0.05$) โดยนักศึกษาหญิงมีคะแนนทัศนคติความคิดเห็นที่น้อยกว่าเมื่อเทียบกับนักศึกษาชาย (1.84 ± 0.05 vs 1.96 ± 0.09)

เมื่อเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยคะแนนทัศนคติความคิดเห็นต่อการปฏิบัติต่อสัตว์ที่ใช้เพื่อเกมสกีฬา (ตารางที่ 5) พบว่า ทัศนคติความคิดเห็นของนักศึกษาเกี่ยวกับวิธีปฏิบัติต่อสัตว์ในช่วงก่อนและหลังการสอน ไม่มีความแตกต่างกันทางสถิติ ($P > 0.1$) แม้ว่าในคำถามเกี่ยวกับสัตว์ที่ได้รับการปฏิบัติด้วยวิธีที่เจ็บปวด ค่าคะแนน ATT จะมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นจากก่อนเข้ารับการสอน

แต่พบว่า ค่าคะแนน ATT ของนักศึกษาเพศหญิงและชายมีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($P < 0.05$)

ผลของเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยคะแนนทัศนคติความคิดเห็นด้านการปฏิบัติต่อสัตว์ที่ถูกนำมาใช้เพื่อการวิจัยทดลอง (ตารางที่ 6) พบว่า ทัศนคติความคิดเห็นของนักศึกษาเกี่ยวกับสัตว์ที่ใช้เพื่อการวิจัยทดลองทางการแพทย์ในช่วงก่อนและหลังการได้รับการสอน แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ($P < 0.05$) เฉพาะกรณีที่สัตว์ได้รับการปฏิบัติด้วยวิธีที่ไม่เจ็บปวด ซึ่งมีค่าคะแนน ATT ที่สูงขึ้น (2.86 ± 0.07 vs 3.13 ± 0.08) และมีค่าคะแนน ATT สูงกว่ากรณีที่สัตว์ได้รับการปฏิบัติด้วยวิธีที่เจ็บปวด แต่ไม่พบความแตกต่างกันทางสถิติ ($P > 0.1$) ระหว่างค่าคะแนน ATT ของนักศึกษาเพศหญิงและชาย และนักศึกษาในแต่ละสถาบัน

การเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยคะแนนทัศนคติความคิดเห็นของนักศึกษาเกี่ยวกับการปฏิบัติต่อสัตว์เมื่อนำมาใช้ประโยชน์ด้านต่างๆ (ตารางที่ 7) พบว่า ทัศนคติความคิดเห็นของนักศึกษาต่อการใช้สัตว์เพื่อกำจัดศัตรูพืช – สัตว์ และเพื่อเป็นสัตว์เลี้ยง ระหว่างก่อนและหลังการทดลองสอนไม่มีความแตกต่างทางสถิติ ($P > 0.01$) แต่ค่าคะแนนเฉลี่ยทัศนคติความคิดเห็นของนักศึกษาต่อการปฏิบัติต่อสัตว์ป่าหลังการทดลองสอนเพิ่มขึ้นเมื่อเทียบกับก่อนเข้ารับการสอน (1.61 ± 0.03 vs 1.70 ± 0.04 ; $P = 0.05$) และพบว่าทัศนคติความคิดเห็นของนักศึกษาต่อสัตว์เลี้ยงในแต่ละสถาบันมีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ $P = 0.001$

ตารางที่ 6 ค่าเฉลี่ยคะแนนทัศนคติความคิดเห็นของนักศึกษา ATT (mean \pm se) ต่อการใช้ประโยชน์หรือการปฏิบัติต่อสัตว์ที่ใช้เพื่อการวิจัยทดลองทางการแพทย์ ระหว่างก่อนและหลังการทดลองสอนตามเนื้อหาในหลักสูตรรายวิชาจริยธรรมและสวัสดิภาพสัตว์

ค่าคะแนนความคิดเห็น ต่อการปฏิบัติต่อสัตว์	สัตว์ที่ใช้เพื่อการวิจัย (วิธีเจ็บปวด)		สัตว์ที่ใช้เพื่อการวิจัย (วิธีไม่เจ็บปวด)	
	ก่อนสอน	หลังสอน	ก่อนสอน	หลังสอน
	1.84 \pm 0.05	1.89 \pm 0.06	2.86 \pm 0.07	3.13 \pm 0.08
P-value				
เวลา	0.42		0.006*	
สถาบัน	0.65		0.09	
สถาบัน x เวลา	0.73		0.08	
เพศ	0.17		0.13	
เพศ x เวลา	0.17		0.06	

หมายเหตุ: *แตกต่างอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ ≤ 0.05

ตารางที่ 7 ค่าเฉลี่ยคะแนนทัศนคติความคิดเห็นของนักศึกษา ATT (mean \pm se) ต่อการใช้ประโยชน์หรือการปฏิบัติต่อสัตว์ที่นำมาใช้เพื่อกำจัดศัตรูพืช – สัตว์ สัตว์ป่า และเพื่อเป็นสัตว์เลี้ยง ระหว่างก่อนและหลังการทดลองสอนตามเนื้อหาในหลักสูตรรายวิชาจริยธรรมและสวัสดิภาพสัตว์

ค่าคะแนนความคิดเห็นต่อการปฏิบัติต่อสัตว์	สัตว์ศัตรูพืช		สัตว์ป่า		สัตว์เลี้ยง	
	ก่อนสอน	หลังสอน	ก่อนสอน	หลังสอน	ก่อนสอน	หลังสอน
	2.04 \pm 0.05	2.16 \pm 0.05	1.61 \pm 0.03	1.70 \pm 0.04	1.64 \pm 0.03	1.71 \pm 0.04
P-value						
เวลา	0.09		0.05*		0.15	
สถาบัน	0.09		0.35		0.001**	
สถาบัน x เวลา	0.82		0.12		0.36	
เพศ	0.001*		0.12		0.36	
เพศ x เวลา	0.05*		0.05*		0.91	

หมายเหตุ: *แตกต่างอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ ≤ 0.05

**แตกต่างอย่างมีนัยสำคัญยิ่งที่ระดับ ≤ 0.001

ตารางที่ 8 ค่าเฉลี่ยคะแนนทัศนคติความคิดเห็นของนักศึกษา ATT (mean±se) ต่อการใช้ประโยชน์จากสัตว์เมื่อมีการปฏิบัติที่เกี่ยวกับการฆ่า การปฏิบัติที่เกี่ยวกับความเจ็บปวด และการปฏิบัติที่ไม่เจ็บปวด ระหว่างก่อนและหลังการทดลองสอนตามเนื้อหาในหลักสูตรรายวิชาจริยธรรมและสวัสดิภาพสัตว์

คะแนนความคิดเห็นต่อความเจ็บปวด	มีการปฏิบัติที่เกี่ยวกับการฆ่า		มีการปฏิบัติด้วยวิธีที่เจ็บปวด		มีการปฏิบัติด้วยวิธีที่ไม่เจ็บปวด	
	ก่อนสอน	หลังสอน	ก่อนสอน	หลังสอน	ก่อนสอน	หลังสอน
เจ็บปวด	2.10 ± 0.04	2.17 ± 0.04	1.82 ± 0.04	1.89 ± 0.05	2.54 ± 0.05	2.64 ± 0.05
P-value						
เวลา		0.17		0.25		0.15
สถาบัน		0.45		0.31		0.32
สถาบัน x เวลา		0.11		0.65		0.05*
เพศ		0.04*		0.15		0.08
เพศ x เวลา		0.19		0.30		0.14

หมายเหตุ: *แตกต่างอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ ≤ 0.05

การเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยคะแนนทัศนคติความคิดเห็นต่อการใช้ประโยชน์จากสัตว์เมื่อมีการปฏิบัติเกี่ยวข้องกับการปฏิบัติที่เกี่ยวกับการฆ่า การปฏิบัติที่เกี่ยวกับความเจ็บปวด หรือการปฏิบัติที่ไม่เจ็บปวด ในตารางที่ 8 พบว่า ทัศนคติความคิดเห็นของนักศึกษาในช่วงก่อนและหลังการได้รับการสอนไม่มีความแตกต่างกันทางสถิติ ($P > 0.1$) แม้ว่าผู้ได้รับการสอนมีแนวโน้มค่าคะแนน ATT เพิ่มขึ้นหลังจากเข้ารับการทดลองสอน แต่นักศึกษาเพศหญิงและชายมีทัศนคติความคิดเห็นต่อการปฏิบัติที่เกี่ยวกับการฆ่าสัตว์ที่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($P < 0.05$)

ค่าเฉลี่ยคะแนนทัศนคติความคิดเห็นการยอมรับของการใช้สัตว์เพื่อจุดประสงค์ต่างๆ (ดังตารางที่ 9) พบว่า คะแนนทัศนคติของนักศึกษาในการยอมรับใช้สัตว์เพื่อการทดลองวิจัยที่มีการฆ่าในช่วงก่อนทดลองสอนและหลังการได้รับการสอนไม่มีความแตกต่างกันทางสถิติ ($P > 0.1$) แต่กรณีที่สัตว์ถูกนำมาใช้เพื่อการทดลองวิจัยที่ไม่มีการฆ่า นักศึกษากลับมีคะแนนการยอมรับลดลงเมื่อเทียบกับก่อนการทดลองสอน (2.70 ± 0.06 vs 2.50 ± 0.06 ; $P < 0.05$) ในคำถามเกี่ยวกับการที่สัตว์ถูกนำมาใช้เพื่อการทดลองวิจัยทางพฤติกรรมคะแนนการยอมรับของนักศึกษาก่อนการทดลองสอนสูงกว่าหลังการทดลองสอน (2.66 ± 0.06 vs 2.44 ± 0.06 ; $P = 0.001$) สำหรับคำถามเกี่ยวกับสัตว์ที่เป็นศัตรูพืช – สัตว์ นักศึกษามีคะแนนการยอมรับหลังการทดลองสอนต่ำกว่าก่อนทดลองสอน (2.45 ± 0.05 vs 2.27 ± 0.05 ; $P < 0.05$) ในทำนองเดียวกันเมื่อถามเกี่ยวกับการนำสัตว์มาใช้

เพื่อการศึกษา และใช้เพื่อการทดลองวิจัยอื่นๆ นักศึกษามีคะแนนการยอมรับหลังการทดลองสอนต่ำกว่าเมื่อเทียบกับก่อนทดลองสอน (3.06 ± 0.05 vs 2.86 ± 0.06 และ 2.60 ± 0.05 vs 2.43 ± 0.05 ; $P < 0.05$ ตามลำดับ) ในขณะที่คำถามที่เกี่ยวกับการใช้สัตว์เพื่อเป็นเครื่องประดับของใช้และการใช้สัตว์เพื่อทดลองยาหรือเครื่องสำอาง คะแนนการยอมรับของนักศึกษาก่อนการทดลองสอนไม่มีความแตกต่างกันทางสถิติเมื่อเทียบกับหลังการทดลองสอน ($P > 0.1$) และไม่พบว่านักศึกษาเพศหญิงและชายมีทัศนคติความเห็นต่อการใช้สัตว์ในวัตถุประสงค์ต่างๆ แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($P > 0.1$) แต่พบว่านักศึกษาที่มาจากต่างสถาบันมีค่าคะแนนความคิดเห็นในการยอมรับการใช้สัตว์เพื่อเป็นเครื่องประดับของใช้ที่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($P = 0.5$)

ค่าเฉลี่ยคะแนนการยอมรับในการรับรู้ของควมมีสติ สภาพจิตใจและคุณลักษณะต่างๆ ของสัตว์ AMS (ดังตารางที่ 10) พบว่า คะแนนทัศนคติของนักศึกษาในการยอมรับการรับรู้ของควมมีสติ สภาพจิตใจ และคุณลักษณะต่างๆ ของสัตว์โดยรวมในช่วงก่อนทดลองสอนและหลังการได้รับการสอนมีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญอย่างยิ่งทางสถิติ (641 ± 7.2 vs 679 ± 8.9 ; $P < 0.001$) โดยที่หลังการทดลองสอนนักศึกษามีคะแนนการยอมรับในความฉลาด (58.3 ± 0.87 vs 62.8 ± 0.98) การมีสติรู้ตัว (55.1 ± 0.83 vs 59.0 ± 1.08) ควมมีอารมณ์ (57.4 ± 1.10 vs 63.1 ± 1.22) และความสามารถในการใช้เหตุผลของสัตว์ (49.7 ± 0.94 vs 55.1 ± 1.10) ที่สูงขึ้นอย่างมีนัยสำคัญยิ่งทางสถิติ ($P < 0.001$) เมื่อเทียบกับก่อนการสอน ในทำนองเดียวกันค่าคะแนนการยอมรับในควมมีเสน่ห์ดึงดูดความสนใจ (57.8 ± 0.90 vs 60.6 ± 0.92) ความคล้ายคลึงกับมนุษย์ (49.1 ± 0.76 vs 52.2 ± 1.16) และการมีความรู้สึผูกพันของสัตว์ (48.6 ± 0.83 vs 52.2 ± 0.97) ของนักศึกษามีเพิ่มขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ที่ระดับ $P < 0.05$ หลังได้รับการสอน

นอกจากนั้นยังพบว่านักศึกษาเพศหญิงและเพศชาย มีค่าคะแนนการยอมรับในความฉลาดและความสามารถในการใช้เหตุผลของสัตว์ที่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($P < 0.05$) และพบว่านักศึกษาที่มาจากต่างสถาบันยังมีค่าคะแนนความคิดเห็นในการยอมรับในการมีประสบการณ์ความเจ็บปวดของสัตว์ที่แตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($P < 0.05$)

ตารางที่ 9 ค่าเฉลี่ยคะแนนการยอมรับของการใช้สัตว์เพื่อจุดประสงค์ที่หลากหลาย ASS (mean \pm se) ของนักศึกษากลุ่มตัวอย่างระหว่างก่อนและหลังการทดลองสอนตามเนื้อหาในหลักสูตรรายวิชาจริยธรรมและสวัสดิภาพสัตว์

ทัศนคติความคิดเห็นต่อ คุณลักษณะต่างๆ ของสัตว์	เวลา			P value		P value	
	ก่อนสอน	หลังสอน	P value	เพศ	เพศ x เวลา	สถาบัน	สถาบัน x เวลา
Medical Research							
With killing	2.34 \pm 0.07	2.34 \pm 0.07	0.90	0.51	0.37	0.09	0.58
Without killing	2.70 \pm 0.06	2.50 \pm 0.06	0.002*	0.18	0.002*	0.09	0.002*
Behavioural Research	2.66 \pm 0.06	2.44 \pm 0.06	0.001**	0.70	0.82	0.52	0.11
Product testing	2.21 \pm 0.06	2.10 \pm 0.06	0.10	0.51	0.93	0.95	0.13
Luxury goods	1.64 \pm 0.08	1.68 \pm 0.05	0.58	0.45	0.44	0.002*	0.75
Pest control	2.45 \pm 0.05	2.27 \pm 0.05	0.001**	0.62	0.08	0.25	0.21
Education	3.06 \pm 0.05	2.86 \pm 0.06	0.002*	0.33	0.85	0.12	0.006*
Research	2.60 \pm 0.05	2.43 \pm 0.05	0.003*	0.41	0.60	0.62	0.17

หมายเหตุ: *แตกต่างอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ < 0.05

**แตกต่างอย่างมีนัยสำคัญยิ่งที่ระดับ ≤ 0.001

ตารางที่ 10 ค่าเฉลี่ยคะแนนทัศนคติความคิดเห็นเกี่ยวกับการรับรู้ของควมมีสติ สภาพจิตใจและคุณลักษณะต่างๆ ของสัตว์ AMS (mean \pm s.e.m) ของนักศึกษา
กลุ่มตัวอย่าง ระหว่างก่อนและหลังการทดลองสอนตามเนื้อหาในหลักสูตรรายวิชาจริยธรรมและสวัสดิภาพสัตว์

ทัศนคติความคิดเห็นต่อ คุณลักษณะต่างๆ ของสัตว์	เวลา			P value		P value	
	ก่อนสอน	หลังสอน	P value	เพศ	เพศ เวลา	สถาบัน	สถาบัน x เวลา
Experience pain	72.9 \pm 1.26	74.9 \pm 1.3	0.24	0.29	0.49	0.03*	0.26
Intelligence	58.3 \pm 0.87	62.8 \pm 0.98	0.0008**	0.02*	0.96	0.71	0.23
Attractiveness	57.8 \pm 0.90	60.6 \pm 0.92	0.03*	0.94	0.53	0.15	0.11
Consciousness	55.1 \pm 0.83	59.0 \pm 1.08	0.001**	0.15	0.87	0.42	0.07
Likeliness	49.1 \pm 0.76	52.2 \pm 1.16	0.02*	0.84	0.46	0.31	0.04*
Emotionality	57.4 \pm 1.10	63.1 \pm 1.22	0.0002**	0.77	0.41	0.94	0.09
Affection	48.6 \pm 0.83	52.2 \pm 0.97	0.003*	0.49	0.06	0.30	0.05*
Moral consideration	62.8 \pm 1.13	64.5 \pm 1.17	0.26	0.85	0.13	0.35	0.04*
Capacity to reason	49.7 \pm 0.94	55.1 \pm 1.10	0.0000**	0.81	0.76	0.56	0.004*
Capacity to suffer	70.2 \pm 1.25	73.2 \pm 1.33	0.08	0.02*	0.85	0.99	0.12
Self-awareness	58.9 \pm 1.28	61.8 \pm 1.40	0.09	0.66	0.71	0.17	0.004*
Overall Score	641 \pm 7.2	679 \pm 8.9	0.0003**	0.93	0.38	0.86	0.004*

หมายเหตุ: *แตกต่างกันมีนัยสำคัญที่ระดับ ≤ 0.05

**แตกต่างกันมีนัยสำคัญยิ่งที่ระดับ ≤ 0.001

ในระยะที่ 3 ได้พัฒนาอาหารยาวิชาจริยธรรมและสวัสดิภาพสัตว์ แล้วนำไปจัดอบรมให้กับเกษตรกรผู้เลี้ยงสัตว์หรือผู้ประกอบการอุตสาหกรรมการผลิตสัตว์ที่สนใจ รวม 2 รุ่น คือ

รุ่นที่ 1 จำนวน 1 วัน ในวันที่ 20 กันยายน 2552 ณ ศูนย์ฟาร์ม 301 ม. 1 ตำบลลำสมพุง อำเภอมวกเหล็ก จังหวัดสระบุรี

รุ่นที่ 2 จำนวน 1 วัน ในวันที่ 30 ตุลาคม 2552 ณ คณะเทคโนโลยีการเกษตร มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี อำเภอธัญบุรี จังหวัดปทุมธานี

สรุปและวิจารณ์ผล

การวิจัยเรื่อง “การพัฒนาจริยธรรมทางวิชาชีพสัตวศาสตร์ : กรณีศึกษา – การใช้หลักสูตรจริยธรรมและสวัสดิภาพสัตว์เพื่อปรับทัศนคติต่อสัตว์ของนักศึกษาสาขาสัตวศาสตร์” ในครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงทดลอง มีจุดมุ่งหมายเพื่อพัฒนาเนื้อหาจริยธรรมและสวัสดิภาพสัตว์สำหรับปรับทัศนคติในการใช้สัตว์ และความตระหนักด้านคุณธรรมและจริยธรรมของนักศึกษาสาขาสัตวศาสตร์ และประเมินผลการทดลองใช้สื่อการสอนว่านักศึกษาที่ได้รับการสอนในแต่ละกลุ่ม จะมีทัศนคติความคิดเห็นในการใช้สัตว์ ความเข้าใจและตระหนักถึงการปฏิบัติต่อสัตว์ชนิดต่างๆ แตกต่างจากก่อนรับการทดลองสอนหรือไม่ การดำเนินการวิจัยแบ่งเป็น 3 ระยะ โดยระยะแรกเป็นการพัฒนาหลักสูตรรายวิชาจริยธรรมและสวัสดิภาพสัตว์ สำหรับนักศึกษาสาขาสัตวศาสตร์ คณะเทคโนโลยีการเกษตร มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี สำหรับระยะที่ 2 เนื้อหาสำคัญในรายวิชาจริยธรรมและสวัสดิภาพสัตว์ มาสร้างสื่อสำหรับการทดลองสอนเพื่อปรับทัศนคติต่อสัตว์ต่างๆ และสร้างความตระหนักด้านคุณธรรมและจริยธรรมของนักศึกษา กลุ่มตัวอย่าง ซึ่งเป็นนักศึกษาสาขาสัตวศาสตร์ชั้นปีที่ 4 ในมหาวิทยาลัยของรัฐทั้ง 6 แห่ง คือ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา วิทยาเขตพิษณุโลก มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลสุวรรณภูมิ วิทยาลัยเขตหันตรา มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลศรีวิชัย วิทยาเขตนครศรีธรรมราช มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ และสถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง จำนวน 148 คน (จากจำนวนทั้งหมด 169 คน) โดยสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อทดสอบสมมติฐาน ได้แก่ Analysis of Variance Repeated Measurement เพื่อทดสอบสมมติฐานในการวิจัยจำนวน 2 ข้อ คือ

1. การสอนโดยใช้หลักสูตรจริยธรรมและสวัสดิภาพสัตว์ที่เน้นทฤษฎีหลักจริยธรรมควบคู่ไปกับการยกตัวอย่างประกอบ โดยเฉพาะการยกกรณีที่เกิดจากการตัดสินใจที่ผิดหลักศีลธรรม/จรรยามาเป็นกรณีศึกษา จะมีผลทำให้นักศึกษาสาขาสัตวศาสตร์มีความตระหนักในเชิงคุณธรรมที่เปลี่ยนแปลงไป

2. นักศึกษาสาขาสัตวศาสตร์ที่ได้รับการสอนโดยใช้หลักสูตรจริยธรรมและสวัสดิภาพสัตว์ จะมีทัศนคติความคิดเห็น การยอมรับและความตระหนักต่อการใช้สัตว์หรือรักษาชีวิตของสัตว์ที่ดีขึ้น

การสรุปและอภิปรายผลตามสมมติฐาน

จากการประมวลทฤษฎีและผลการวิจัยที่เกี่ยวกับความสำคัญของการจัดการศึกษาด้านคุณธรรม จริยธรรม และการพัฒนาคุณธรรมและจริยธรรมเกี่ยวกับการใช้สัตว์ ทั้งทางตรงและทางอ้อม ทศนคติซึ่งเป็นผลของพฤติกรรมที่มีอิทธิพลในการกำหนดรูปแบบของพฤติกรรมที่บุคคลกระทำในครั้งต่อไป และประเด็นความสำคัญของจริยธรรมและสวัสดิภาพสัตว์ ทำให้สามารถตั้งสมมติฐานงานวิจัยจากการใช้หลักสูตรรายวิชาจริยธรรมและสวัสดิภาพสัตว์ เพื่อปรับทัศนคติต่อสัตว์ต่างๆ และความตระหนักด้านคุณธรรมและจริยธรรมของนักศึกษาสาขาสัตวศาสตร์ ได้ 2 ข้อ

การสรุปและอภิปรายผลตามสมมติฐานที่ 1

สมมติฐานที่ 1 ซึ่งกล่าวว่า การสอนโดยใช้หลักสูตรจริยธรรมและสวัสดิภาพสัตว์ที่เน้นทฤษฎีหลักจริยธรรมควบคู่ไปกับการยกตัวอย่างประกอบ โดยเฉพาะการยกกรณีที่เกิดจากการตัดสินใจที่ผิดหลักศีลธรรม/จรรยามาเป็นกรณีศึกษา จะมีผลทำให้นักศึกษาสาขาสัตวศาสตร์มีความตระหนักในเชิงคุณธรรมที่เปลี่ยนแปลงไป

สมมติฐานในข้อนี้ สรุปผลตามการวิเคราะห์เปรียบเทียบค่าเฉลี่ยคะแนนจากการที่ของคำถามกลุ่ม Idealism หรือลักษณะคำถามที่ไม่เน้นพิจารณาผลการกระทำในการตัดสินใจเชิงจริยธรรมที่มีค่าคะแนนเฉลี่ยคุณธรรมและจริยธรรมส่วนบุคคล ระหว่างช่วงก่อนและหลังการทดลองสอนแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ $P < 0.05$ แม้ว่าค่าคะแนน EPQ หลังการสอนจะลดลงเมื่อเปรียบเทียบกับช่วงก่อนเข้ารับการสอน แต่ก็แสดงให้เห็นว่าการใช้เนื้อหาหลักสูตรรายวิชาจริยธรรมและสวัสดิภาพสัตว์ สามารถเปลี่ยนแปลงความคิดเห็นเชิงคุณธรรมและจริยธรรมส่วนบุคคลของนักศึกษากลุ่มนี้ได้บางส่วน ในขณะที่คะแนนจากคำถามพวก Relativism ซึ่งเป็นคำถามที่เน้นพิจารณาจากผลที่เกิดจากการกระทำในการตัดสินใจเชิงจริยธรรม พบว่า ค่าคะแนน EPQ ทั้งช่วงก่อนและหลังการสอนไม่แตกต่างกัน ซึ่งให้เห็นว่านักศึกษากลุ่มนี้อาจจัดอยู่ในกลุ่มประโยชน์นิยม (Utilitarian) ที่ประเมินคุณค่าภายในตัวสัตว์จากสิทธิพื้นฐานของสัตว์และสถานะของความรู้สึกรู้สึกของสัตว์ (Sentience) ถึงแม้ว่าอาจได้รับความรู้หรือเข้าใจเกี่ยวกับสัตว์มากขึ้น แต่การใช้การสอนระยะสั้นอาจเปลี่ยนแปลงต่อความตระหนักเชิงจริยธรรมของนักศึกษากลุ่มนี้ได้ไม่มากนัก สอดคล้องกับที่ Kellert (1980) รายงานว่ากลุ่มคนอเมริกันที่มีอาชีพเกษตรกร ผู้เลี้ยงสัตว์ชาวประมง หรือนักล่าสัตว์จัดอยู่ในกลุ่มประโยชน์นิยม

ส่วนค่าคะแนน EPQ ที่แตกต่างกันของนักศึกษาที่มาจากต่างมหาวิทยาลัย ($P < 0.05$) อาจเนื่องมาจากแต่ละมหาวิทยาลัยจะจัดหลักสูตรวิชาชีพสัตวศาสตร์ แต่อาจมีรายละเอียดรายวิชาหรือรายวิชาเลือกในหลักสูตรหรือกระบวนการเรียนการสอนที่แตกต่างกัน ซึ่งอาจส่งผลต่อผลของการเรียนรู้และการตัดสินใจเชิงจริยธรรมของนักศึกษาที่ต่างกัน

การสรุปและอภิปรายผลตามสมมติฐานที่ 2

สมมติฐานที่ 2 ซึ่งกล่าวว่า นักศึกษาสาขาสัตวศาสตร์ที่ได้รับการสอนโดยใช้หลักสูตรจริยธรรมและสวัสดิภาพสัตว์จะมีทัศนคติ ความคิดเห็น การยอมรับ และความตระหนักต่อการใช้สัตว์หรือรักษาชีวิตของสัตว์ที่ดีขึ้น

สมมติฐานในข้อนี้ สรุปผลตามการวิเคราะห์เปรียบเทียบค่าเฉลี่ยคะแนนความคิดเห็นเกี่ยวกับการปฏิบัติต่อสัตว์ประเภทต่างๆ ATT พบว่า หลังจากการสอนด้วยหลักสูตรจริยธรรมและสวัสดิภาพสัตว์ นักศึกษามีคะแนนทัศนคติความคิดเห็นในการปฏิบัติต่อสัตว์ที่ใช้เป็นอาหาร (ตารางที่ 3) ต่อสัตว์ที่ใช้เพื่อเกมส์กีฬา (ตารางที่ 4) ลดลง ในขณะที่คะแนนความคิดเห็นเกี่ยวกับการปฏิบัติต่อสัตว์ที่ใช้เพื่อการวิจัย (ตารางที่ 6) และต่อสัตว์ป่า (ตารางที่ 7) เพิ่มสูงขึ้น เมื่อเทียบกับช่วงก่อนการสอน แสดงว่าการใช้เนื้อหาหลักสูตรรายวิชาจริยธรรมและสวัสดิภาพสัตว์สามารถเปลี่ยนทัศนคติความคิดเห็นในการปฏิบัติต่อสัตว์ของนักศึกษา

ค่าเฉลี่ยของคะแนนการยอมรับในการนำสัตว์มาใช้เพื่อจุดประสงค์ต่างๆ (ASS; ตารางที่ 9) ที่พบว่า หลังการสอนนักศึกษายอมรับการปฏิบัติต่อสัตว์ที่เกี่ยวข้องกับการทำให้เกิดความเจ็บปวดหรือการฆ่าสัตว์ได้น้อยลง เมื่อเทียบกับช่วงก่อนได้รับการสอน นอกจากนี้ ยังพบว่าหลังการสอนนักศึกษามีการยอมรับในการนำสัตว์มาใช้เพื่อวัตถุประสงค์ต่างๆ ได้มากขึ้น และค่าเฉลี่ยคะแนนทัศนคติความคิดเห็นเกี่ยวกับการรับรู้ของควมมีสติ สภาพจิตใจ และคุณลักษณะของสัตว์กลุ่มนักศึกษาก่อนสอนและหลังสอน (AMS; ตารางที่ 10) ที่เพิ่มขึ้น ซึ่งให้เห็นว่านักศึกษามีความเข้าใจและรับรู้ของควมมีสติ สภาพจิตใจ และคุณลักษณะต่างๆ ของสัตว์มากขึ้น แสดงว่า การใช้เนื้อหาหลักสูตรรายวิชาจริยธรรมและสวัสดิภาพสัตว์มีประสิทธิภาพสร้างความเข้าใจและตระหนักของนักศึกษาเกี่ยวกับความรู้สึกรับรู้ของสัตว์เพิ่มมากขึ้น ทำให้นักศึกษามีทัศนคติความคิดเห็นที่มีต่อสัตว์ที่เปลี่ยนแปลงไป

จึงสรุปได้ว่าผลการวิเคราะห์ข้อมูลส่วนนี้สนับสนุนสมมติฐานที่ 2 สอดคล้องกับผลการวิจัยของ Saucier และ Cain (2006) ที่พบว่านักศึกษาลงเรียนวิชาเกี่ยวกับกระบวนการรับรู้ สรีรวิทยาของสมองและพฤติกรรมของสัตว์ มีทัศนคติที่ดี และยอมรับการใช้สัตว์เพื่อการวิจัยมากขึ้น แสดงว่าการให้ความรู้และการศึกษาสามารถเปลี่ยนแปลงทัศนคติความคิดเห็นเกี่ยวกับการนำสัตว์มาใช้ประโยชน์ได้

การสรุปและอภิปรายผลตามประเด็นที่วิเคราะห์ข้อมูลเพิ่มเติม

ในส่วนนี้เป็นการสรุปและอภิปรายผลตามประเด็นที่ได้วิเคราะห์ข้อมูลเพิ่มเติมถึงผลของเพศที่มีต่อการตัดสินใจเชิงจริยธรรมและทัศนคติความคิดเห็นต่อสัตว์ในด้านต่างๆ รวมทั้งการยอมรับในการนำสัตว์มาใช้ประโยชน์ โดยจากค่าคะแนน EPQ (ตารางที่ 2) ของนักศึกษาเพศหญิงและชายที่ไม่มีความแตกต่างกันทางสถิติ ($P > 0.1$) แสดงว่าเพศไม่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจเชิงจริยธรรมของนักศึกษา ซึ่งตรงข้ามกับผลงานวิจัยที่รายงานว่าเพศหญิงมีการตัดสินใจเชิงจริยธรรม (ความตระหนักด้านคุณธรรม) ที่สูงกว่าเพศชาย (Galvin และ Herzog, 1992; Nickell และ Herzog, 1996)

สำหรับผลเพศต่อค่าคะแนนความคิดเห็นเกี่ยวกับการปฏิบัติเมื่อนำสัตว์ประเภทต่างๆ มาใช้ประโยชน์ ATT (ตารางที่ 4, 5, 7 และ 8) พบว่า เพศมีอิทธิพลต่อการยอมรับในการปฏิบัติต่อสัตว์เมื่อเกี่ยวข้องกับความเจ็บปวดของสัตว์ โดยที่นักศึกษาเพศหญิงยอมรับการปฏิบัติต่อสัตว์ที่ต่างจากเพศชาย กล่าวคือ มีการยอมรับการปฏิบัติที่ทำให้สัตว์เจ็บปวดหรือการปฏิบัติที่มีการฆ่าสัตว์ได้น้อยกว่าเพศชาย ซึ่งผลการวิจัยนี้ตรงกับงานวิจัยของ Signal และ Taylor (2006) ที่พบว่าปัจจัยด้านเพศอาชีพ และรายได้ มีอิทธิพลต่อทัศนคติที่มีต่อการปฏิบัติต่อสัตว์ของแต่ละบุคคล

ในทางตรงกันข้ามผลการศึกษา พบว่า เพศของนักศึกษาไม่ส่งผลต่อการยอมรับในการนำสัตว์มาใช้เพื่อจุดประสงค์ต่างๆ (ASS; ตารางที่ 9) รวมทั้งมีอิทธิพลน้อยมากต่อทัศนคติความคิดเห็นเกี่ยวกับความเข้าใจและการรับรู้ของควมมีสติ สภาพจิตใจ และคุณลักษณะต่างๆ ของสัตว์ ยกเว้นการยอมรับในความฉลาดและความสามารถในการใช้เหตุผลของสัตว์ที่นักศึกษาเพศหญิงมีค่าต่างจากนักศึกษาเพศชาย (AMS; ตารางที่ 10) ผลการศึกษานี้ขัดแย้งกับผลงานวิจัยของ Rothbart และคณะ (1986) ที่รายงานว่า เพศหญิงใช้อารมณ์ความรู้สึกสงสารประกอบการตัดสินใจมากกว่าเพศชาย อย่างไรก็ตาม ผลการศึกษานี้ชี้ให้เห็นว่า นักศึกษาสาขาสัตวศาสตร์จัดอยู่ในพวกประโยชน์นิยม (Utilitarian) เช่นเดียวกับที่พบในผลงานวิจัยที่ผ่านมาที่พบว่านักศึกษาสาขาสัตวศาสตร์มีลักษณะของ Utilitarian เมื่อเปรียบเทียบกับนักศึกษาสาขาสัตวแพทย์ที่มีลักษณะของพวก Humanistic or Moralistic มากกว่า (Vadhanabhuti และ Blache, 2008)

ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

สวัสดิภาพสัตว์ (Animal welfare) เป็นมุมมองของมนุษย์ในการยอมรับที่จะใช้สัตว์เพื่อเป็นอาหาร เพื่อการวิจัยทดลอง เพื่อการเป็นเครื่องนุ่งห่ม และเพื่อความบันเทิง อย่างมีจริยธรรม โดยการหลีกเลี่ยงการทำให้สัตว์เกิดความทุกข์ทรมานโดยไม่จำเป็น ซึ่งจะแตกต่างจากมุมมองด้านสิทธิของสัตว์ (Animal rights) ที่ยึดถือว่ามนุษย์ไม่ควรนำสัตว์มาครอบครองเพื่อใช้ประโยชน์ใดๆ ก็ตาม

(Francione, 1995) ข้อโต้แย้งเกี่ยวกับการมีสำนึกด้านศีลธรรมของสัตว์จึงไม่สอดคล้องกับประเด็นคุณค่าภายในตัวสัตว์ เนื่องจากการให้คำนิยามของคุณค่าภายในตัวสัตว์นั้นมาจากมุมมองหรือการประเมิน 4 ด้าน (ตามที่ Francione, 1995 ได้อธิบายไว้) ได้แก่

1. ด้านพฤติกรรมศาสตร์ (Behaviouristic) ประเมินคุณค่าภายในตัวสัตว์จากพฤติกรรมต่างๆ ไปของสัตว์แต่ละชนิด ซึ่งมีพฤติกรรมธรรมชาติแตกต่างกันไป
2. ด้านประโยชน์นิยม (Utilitarian) ประเมินคุณค่าภายในตัวสัตว์จากสิทธิพื้นฐานของสัตว์ ซึ่งขึ้นกับสถานะของความรู้สึกนึกคิดของสัตว์ (Sentience) ตามที่กำหนดโดยภาระผูกพันที่มีต่อมนุษย์
3. ด้านจริยธรรม (Deontological) ประเมินคุณค่าภายในตัวสัตว์จากความยากลำบากของสัตว์ ซึ่งเกี่ยวเนื่องกับมูลฐานด้านการมีสิทธิ (คุณค่าของการมีชีวิตของสัตว์)
4. ด้านทัศนคติ/เจตคติ (Attitudinal) ประเมินคุณค่าภายในตัวสัตว์จากการที่สัตว์เป็นสิ่งมีชีวิต โดยไม่คำนึงว่าสัตว์จะมีความรู้สึกนึกคิดหรือไม่ก็ตาม

อย่างไรก็ตาม การศึกษาอบรมทางด้านจริยธรรมแก่บุคคลอาจบรรลุผลสำเร็จได้ โดยการปลูกฝังคุณธรรมลงในจิตใจ ซึ่งต้องใช้เวลาในการฝึกหัดอบรมสั่งสอนทั้งโดยตรงและโดยอ้อมอย่างสม่ำเสมอและยาวนาน แต่การที่จะมีจริยธรรมดีเสมอ อยู่นาน อยู่มากแค่ไหน หรืออย่างไรนั้น ขึ้นอยู่กับการเกิดมีคุณธรรมขึ้นในจิตใจของบุคคลนั้นๆ มากน้อยอย่างไร การเรียนการสอนหรือการอบรมทางด้านจริยธรรมจึงควรเน้นทั้งทฤษฎีหลักจริยธรรมควบคู่ไปกับการยกตัวอย่างประกอบ ทำให้ผู้เรียนเกิดแรงจูงใจจากภายใน การสอนจริยธรรมคุณธรรมแบบใช้บาปบุญคุณโทษ และการประยุกต์หลักจริยธรรมในวิชาชีพต่างๆ โดยใช้การยกกรณีที่เกิดจากการตัดสินใจที่ผิดหลักศีลธรรม/จรรยามาเป็นกรณีศึกษา จะให้ผู้เรียนได้เห็นตัวอย่างจริงในชีวิตประจำวัน และเกิดความเข้าใจว่าการมีจริยธรรมคุณธรรมเป็นสิ่งที่มิใช่ประโยชน์และจำเป็นสำหรับตัวเราเองในการช่วยเหลือพึ่งพาคนอื่นอย่างเอื้ออาทร

ถึงแม้ว่าจะเป็นกรยากที่จะทราบถึงทัศนคติของคนจะมีต่อจริยธรรมและสวัสดิภาพของสัตว์อย่างชัดเจน เนื่องจากทัศนคติเป็นความคิดเห็น หรือความเชื่อที่เกิดจากปัจจัยหลายส่วน (ตามที่ Ajzen และ Fishbein, 1980 ได้อธิบายไว้) แต่ก็ยังมีความจำเป็นที่ต้องปรับให้ความคิดเห็นเชิงจริยธรรมของคน (Ethical decision) ที่ว่าอะไรคือดี อะไรมีผลเสียหายน่าเป็นพิศ เพื่อการกระตุ้นให้คิดในสิ่งที่ดีๆ ต่อสัตว์ ยิ่งถ้าเราปลูกฝังสิ่งเหล่านี้ ให้กับผู้มีวิชาชีพโดยตรง หรือมีความเกี่ยวข้องกับสัตว์ จะทำให้เกิดความเชื่อถึงการกระทำและผลกระทบที่อาจมีต่อสัตว์ ทำให้การปฏิบัติต่อสัตว์มีคุณภาพมากขึ้น

การพยายามทำให้คนในอนาคตตระหนักถึงจริยธรรมเกี่ยวกับสัตว์ให้ยิ่งขึ้น และให้มีการนำไปใช้อย่างไรจึงจะเกิดผล โดยการใช้หลักสูตรจริยธรรมและสวัสดิภาพสัตว์ จึงคงเป็นสิ่งสำคัญ เพื่อเป็นแนวทางการเลือกการประพฤติปฏิบัติทางวิชาชีพในการใช้สัตว์ที่ถูกต้องเหมาะสมสำหรับนักศึกษาที่จะมีอาชีพเกี่ยวข้องกับการรักษาดูแลสัตว์ทุก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องการเน้นวิธีการเลี้ยงสัตว์ที่ใช้วิธีการที่ “สะอาด เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม และมีจริยธรรม” ให้มากขึ้น ซึ่งจะส่งผลให้เกิดความพึงพอใจในงาน และลดปัญหาทางกฎหมาย อันจะก่อเกิดประโยชน์สูงสุดในการใช้สัตว์ และส่งผลดีต่ออุตสาหกรรมการเลี้ยงสัตว์ในประเทศไทยต่อไป

ผลจากการวิจัยครั้งนี้ได้ข้อค้นพบเกี่ยวกับการทดลองใช้หลักสูตรจริยธรรมและสวัสดิภาพสัตว์เพื่อปรับทัศนคติต่อสัตว์ของนักศึกษาสาขาสัตวศาสตร์ เพื่อการพัฒนาจริยธรรมทางวิชาชีพสัตวศาสตร์ในอนาคต และผู้วิจัยขอเสนอแนะแนวทางเพื่อการพัฒนาและปฏิบัติ ดังต่อไปนี้

1. ควรเผยแพร่ผลงานวิจัยในรูปแบบของบทความลงวารสารต่างๆ เพื่อให้เกิดประโยชน์ในวงวิชาการต่อไป
2. ควรมีการสร้างเครือข่ายงานวิชาการ เพื่อพัฒนาเนื้อหาหลักสูตรรายวิชาจริยธรรมและสวัสดิภาพสัตว์ร่วมระหว่างสถาบัน และจัดทำชุดสื่อการสอนมาตรฐาน สำหรับใช้ในสถาบันที่มีการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรสาขาสัตวศาสตร์ทั้งหมด
3. ควรขยายการใช้หลักสูตรจริยธรรมและสวัสดิภาพสัตว์ เพื่อปรับทัศนคติให้กับนักศึกษาสาขาอื่นๆ ที่มีวิชาชีพเกี่ยวข้องกับการดูแลและใช้ประโยชน์จากสัตว์ เช่น สัตวแพทย์ ส่งเสริมการผลิตเกษตร ธุรกิจการตลาดและกฎหมายด้านการผลิตสัตว์ รวมถึงผู้ที่เกี่ยวข้องกับการใช้สัตว์อื่นๆ
4. ควรที่จะพัฒนาหลักสูตรเป็นชุดฝึกอบรมสำเร็จรูป เพื่อปรับทัศนคติความคิดเห็นเกี่ยวกับการนำสัตว์ชนิดต่างๆ มาใช้เพื่อวัตถุประสงค์ที่หลากหลาย สำหรับอบรมให้แก่เกษตรกรรายย่อย รวมทั้งผู้สนใจที่อยู่ในวิชาชีพหรือมีความเกี่ยวข้องกับการใช้สัตว์ในวงกว้างมากขึ้น รวมถึงการอบรมให้ภาคอุตสาหกรรมการผลิตสัตว์ เพื่อให้เกิดการปฏิบัติที่เป็นในแนวทางเดียวกัน

เอกสารอ้างอิง

จรรยาพร ธรณินทร์. 2550. ความหมายและหลักการของคุณธรรม ศีลธรรม จริยธรรม (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก <http://www.charuaypontorranin.com/index.php?lay=show&ac=article&Id=5375831&Ntype=6>. (เรียกใช้เมื่อ 14 ตุลาคม 2551)

ซัชชัย คุ่มทวีพร. 2541. จริยศาสตร์ : ทฤษฎีการวิเคราะห์ปัญหาจริยธรรม. พิมพ์ครั้งที่ 2, กรุงเทพฯ : ไมลด์พับบลิชชิง.

ชาญชัย ไวเหลืองอรเอก. 2549. เอกสารประกอบการบรรยาย PowerPoint เรื่อง การผลิตปศุสัตว์เพื่อการแข่งขันในระบบการค้าแบบเสรี สวัสดิภาพสัตว์สำคัญอย่างไร. โรงแรมเอเชียแอร์พอร์ต, ปทุมธานี.

ชาญวิทย์ วัชรพุกก์. 2546. เอกสารประกอบการบรรยาย PowerPoint เรื่อง สวัสดิภาพและพฤติกรรมสัตว์. โรงแรมเอเชียแอร์พอร์ต, ปทุมธานี.

ดวงเดือน พันธุมนาวิน และ เพ็ญแข ประจันปัจฉนีก. 2542. จริยธรรมของเยาวชนไทย. กรุงเทพฯ : สถาบันพฤติกรรมศาสตร์.

ปกรณ สิงห์สุริยา. 2552. จริยศาสตร์. สารานุกรมปรัชญาออนไลน์. (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก : <http://www.philospedia.net/Ethical%20Intuitionism.html> (เรียกใช้เมื่อ 23 มิถุนายน 2552)

ประภาเพ็ญ สุวรรณ. 2526. ทศนคติ : การจัดการเปลี่ยนแปลงและพฤติกรรมอนามัย. พิมพ์ครั้งที่ 2, กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์.

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์อักษรเจริญทัศน์.

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542. กระทรวงศึกษาธิการ, กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภา.

- รวีวรรณ อังคนุรักษ์พันธุ์. 2533. การวัดทัศนคติเบื้องต้น. ชลบุรี : ภาควิชาหลักสูตรและการสอน คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา.
- วันชัย ต้นศิริ. 2539. โฉมหน้าการศึกษาไทยในอนาคต แนวคิดและบทวิเคราะห์. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. 2548. เอกสารประกอบการประชุมสัมมนา เรื่อง กรอบมาตรฐานคุณวุฒิระดับอุดมศึกษาของประเทศไทย. 19 – 20 ธันวาคม 2548. โรงแรมเซ็นจูรี่ พาร์ค, กรุงเทพฯ.
- สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ. 2547. จรรยาบรรณการใช้สัตว์ (Ethics on animal experimentation). (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก : <http://www.nrct.go.th/~animal/index.htm>
- สำนักวิชาเทคโนโลยีการเกษตร มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารี. 2548. สวัสดิภาพสัตว์เลี้ยง. (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก: <http://www.sut.ac.th/e-texts/Agri/BEHAVIOR/7wellfair.html>
- ไสว มาลาทอง. 2542. คู่มือการศึกษาจริยธรรมสำหรับนักเรียน นิสิต นักศึกษา นักบริหาร. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์กรมศาสนา.
- Ajzen, I. and Fishbein, M. 1980. **Understanding attitudes and predicting social behavior**, Prentice Hall, Englewood Cliffs.
- Ascione, F.R. and Weber, C.V. 1996. **Children’s attitudes about the humane treatment of animals and empathy : one – year follow up of a school – based intervention.** *Anthrozoos* 4, 188 – 195.
- Bowd, A.D. 1984. **Development and validation of a scale of attitudes toward the treatment of animals.** *Educational & Psychological Measurement*, 44, 513 – 515.

- Braithwaite, J. and Braithwaite, V. 1982. **Attitudes toward animal suffering : an exploratory study**. International Journal for the Study of Animal Problems, 3, 42 – 49.
- Breuer, K., Hemsworth, P.H., Barnett, J.L., Matthews, L.R. and Coleman, G.J 2000. **Behavioural response to humans and the productivity of commercial dairy cows**. Applied Animal Behaviour Science, 66, 273 – 288.
- Brislin, R.W., Lonner, W.J. and Thorndike, R.M. 1973. **Cross – cultural research methods**. 351 pp. John Wiley & Sons, New York.
- Centre, C. O. 1995. **Attitudes toward protecting farm animals from cruelty**. New Jersey : Princeton.
- Coleman, G.J., Hemsworth, P.H. and Hay, M. 1998. **Predicting stockperson behavior towards pigs from attitudinal and job – related variables and empathy**. Applied Animal Behaviour Science, 58, 63 – 75.
- Dawkins, M.S. 1989. **Attitudes to animals**. In **The fragile environment**, pp 41 – 60, (Eds L Friday and R Laskey) University Press, Cambridge.
- Driscoll, J.W. 1992. **Attitudes towards animal use**. Anthrozoös, 5, 32 – 39.
- EC, European Commission. 2007. **Attitudes of EU Citizens towards Animal Welfare**. Brussel : European Commission.
- Forsyth, D.R. 1980. **A taxonomy of ethical ideologies**. Journal of Personality and Social Psychology, 39, 175 – 184.
- Francione, G. L. 1995. **Animals, Property, and the Law**. Temple University Press, Philadelphia

- Fraser, A.F. and Broom, D.M. 1997. **Farm animal behavior and welfare**. 437pp. CAB International, Wallingford.
- Galvin, S.L., and Herzog, H.A. 1992. **The ethical judgment of animal research**. *Ethics and Behavior* 2, 263 – 286.
- Hemsworth, P.H., Barnett, J.L., Coleman, G.J. and Hansen, C. 1989. **A study of the relationship between the attitudinal and behavioural profiles of stockpersons and the level of fear of humans and reproductive performance of commercial pigs**. *Applied Animal Behaviour Science*, 23, 301 – 314.
- Herzog, H.A. 2007. **Gender differences in human – animal interactions : a review**. *Anthrozoos* 20, 7 – 21.
- Herzog, H.A. and Galvin, S. 1997. **Common sense and the mental lives of animals : an empirical approach in : Anthropomorphism, anecdotes, and animals**. 237 – 253 pp. Eds ; RW Mitchell, NS Thompson and LH Miles. State University of New York Press, Albany.
- Kellert, S.R. 1980. **American attitudes toward and knowledge of animals : an update**. *Int. J. Stud. Anim. Prob.* 1, 87 – 119.
- Mayfield, L.E., Bennett, R.M., Tranter, R.B. and Woolridge, M.J. 2007. **Consumption of welfare – friendly food products in Great Britain, Italy and Sweden, and how it may be influenced by consumer attitudes to, and behaviour towards, animals welfare attributes**. *International Journal of Sociology of Food and Agriculture*, 15, 59 – 73.
- McInerney, J.P. 2002. **Animal welfare : ethics, economics and productivity**. *Proceedings of the New Zealand Society of Animal Production*, 62, 340 – 347.

- Nickell, D. and Herzog, H.A. 1996. **Ethical ideology and moral persuasion : personal moral philosophy, gender, and judgments of pro – and anti – animal research propaganda.** *Society and Animals* 4, 53 – 64.
- Nordwood, B., Lusk, J. and Prickett, R. 2007. **Survey looks into what consumers think about various farm animal welfare issues.** *Feedstuffs*, 42, 14.
- PCIFAC, Pew Commission on Industrial Farm Animal Production. 2008. Report : Putting Meat of the Table : Industrial Farm Animal Production in America. (Online). Available : http://www.pewtrusts.org/uploadedFiles/wwwpewtrustsorg/Reports/Industrial_Agriculture/PCIFAP_FINAL.pdf. (Retrieved 28 March 2009).
- Rothbart, M.K., Hanley, D. and Albert, M. 1986. **Gender differences in moral reasoning.** *Sex Roles* 15, 645 – 653.
- Saucier, D.A. and Cain, M.E. 2006. **The foundations of attitudes about animal research.** *Ethics and Behavior* 16, 117 – 133.
- Signal, T.D. and Taylor, N. 2006. **Attitudes to animals : demographic within a community sample.** *Society and Animals* 14, 147 – 157.
- Vadhanabhuti, K. and Blache, D. 2008. **Attitude toward animals and education in animal ethics and welfare.** In Vadhanabhuti, K, Vercoe, P. and Blache, D. “Clean, Green and Ethical” Animal Production in Thailand. (p 84 – 96). Golfink Ink, Bangkok.
- Waiblinger, S., Menke, C. and Coleman, G. 2002. **The relationship between attitudes, personal characteristics and behaviour of stockpeople and subsequent behaviour and production of dairy cows.** *Applied Animal Behaviour Science*, 79, 195 – 219.

